

TKKR.

OVER
VERLEDEN,
HEDEN EN
TOEKOMST
VAN TWENTE

Voorjaar 2023 • Tweede jaargang, nummer 1

WAARDE € 6,95

THEMA-
NUMMER
APRIL-MEI-
STAKINGEN
1943

WAAROM ZIJ...

THEATERSPEKTAKEL
'DE VERGETEN
TWENTSE LENTE'
VANAF 29 APRIL

RENÉ TEN BOS
OVER
WETENSCHAP
EN TWIJFEL

TENTOONSTELLING
'WOLVECAMP EN
VRIENDEN'
IN HENGEL

TKKR thuis?

Voor € 15.- ontvangt u TKKR magazine vier keer per jaar thuis bij u op de deurmat.

Word abonnee en lees pakkende verhalen over verleden, heden en toekomst van Twente!

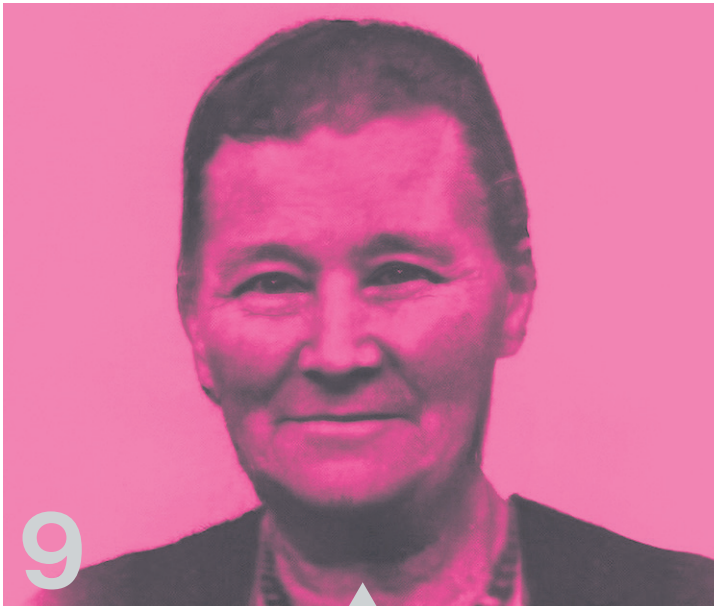

Scan de QR-code en schrijf je meteen in.

TKKR. Thuis in Twente

Inhoud

WETENSCHAP

René ten Bos

De wetenschap, die haar bestaansrecht ontleent aan twijfel, wordt als zodanig meer en meer in twijfel getrokken. Oud-Denker des Vaderlands René ten Bos: 'Gebleken is dat twijfel als eerste het onderspit delft in tijden van crisis.'

COLUMN

Ellen Wigger-Lohuis

Elk lichaam is anders en enorm complex. Ons lijf is namelijk geen wiskunde, maar biologie.

WONINGMARKT

Makelaar aan het woord

'We zijn op dit moment nog niet terug bij normaal, maar de situatie is wel een stuk normaler geworden.'

EXPOSITIE

Wolvecamp en vrienden

Los van de verhalen erachter biedt de tentoonstelling heel veel puur kijkplezier, omdat het werk zo divers is.

9

APRIL-MEISTAKING 1943

Terreur over Twente

Wilhelmina van den Elst-Sneuk (70) staat op 1 mei 1943 bij het ingaan van de avondklok in haar deuropening. Patrouillerende Duitsers schieten haar dood.

Colofon

Hoofdredacteur Ben Siemerink

Aan dit nummer werkten mee Henny Everts, Wim Hullege, Ayfer Koc, Heleen Lansink, Tom Luttkhuis, Hans Morssinkhof, Simone Tiehatten, Harriët Tomassen, Ellen Wigger-Lohuis, Truus de Witte.

Tips voor de redactie?
redactie@tkkr.nl

Vormgeving Bureau Gigengack

Druk BDU, Barneveld

Benieuwd naar onze advertentiemogelijkheden, online en print?
verkoop@tkkr.nl

TKKR. magazine is een uitgave van Stichting De Welle, KVK 80157726

Contact info@tkkr.nl

TKKR online www.tkkkr.nl

THEATER

De vergeten Twentse lente

Jeroen Ottink: 'Het is geweldig om met kanjers van acteurs als Johanna ter Steege, Stefan de Walle en Laus Steenbeeke te mogen samenspelen.'

37

NVM Open Huizen Dag

**Zaterdag 1 april
11.00-15.00 uur**

Een volksopstand van 80 jaar geleden die we *niet* mogen *vergeten*

Dit – alweer zesde – TKKR magazine staat voor een belangrijk deel in het teken van de herdenking van de April-meistaking in 1943. Die staking begon 80 jaar geleden bij Stork in Hengelo, spreidde zich als een olievlek over een groot deel van het land uit, waarna de Duitsers met ongekend harde represailles de opstand de kop in drukten. Hoewel de April-meistaking in 1943 een keerpunt betekende in de houding van de Nederlandse bevolking jegens de Duitse bezetter, is de grote betekenis er van in de afgelopen 80 jaar in de vergetelheid geraakt.

Daar komt nu verandering in. Dankzij het muziektheaterspektakel *De Vergeten Twentse Lente*, waarmee Johanna ter Steege in navolging van *Hanna van Hendrik* een belangrijke historische gebeurtenis in Twente onder de aandacht brengt van een groot publiek. Maar er is meer. Voor het eerst worden in Hengelo de handen ineen geslagen om de betekenis van de April-meistaking en de nasleep er van met verschillende herdenkingsactiviteiten recht te doen. Lokaal, regionaal en landelijk. Er komt onder meer een symposium, een openbare herdenkingsbijeenkomst waarbij de namen van de 184 slachtoffers zullen worden voorgelezen, een muziektheatervoorstelling mede opgezet door ROC-studenten, een film van een jeugdtheatergroep, educatieve activiteiten voor de schooljeugd en een tentoonstelling.

De herdenking blijft dit jaar ook elders in het land niet onopgemerkt dankzij een driedelige documentaireserie van BNN/VARA met Erik Dijkstra en een bijbehorend boek. In deze TKKR belicht historicus en journalist Hans Morssinkhof het gruwelijke lot van de 20 Twentenaren, die het slachtoffer werden van de harde Duitse represailles.

Onder hen de 70-jarige Wilhelmina van den Elst-Sneuk, van wie een foto op de cover van dit magazine staat. Zij stond op 1 mei 1943 bij het ingaan van de avondklok in haar deuropening en werd door patrouillerende Duitsers doodgeschoten.

Truus de Witte, die in 2010 met het boek *Op een onbekende plek begraven* promoveerde op een onderzoek naar oorlogsvermissing na de April-meistakingen van 1943, schetst in een persoonlijk relaas hoezeer nabestaanden werden getraumatiseerd doordat naasten, die standrechtelijk werden geëxecuteerd, nooit werden teruggevonden. Dat trauma sijpelt door in volgende generaties. Tot op de dag van vandaag.

‘Verdwijning kent een datum. Vermissing is nú,’ schrijft Truus de Witte. En ook: ‘Een vermissing kan pas worden afgesloten en een datum krijgen als de vermiste wordt gevonden. Dood of levend. Tot die tijd blijft de vermissing actueel.’

Ook dat mogen we volgens Truus de Witte niet vergeten als we de April-meistakingen in 1943 herdenken.

Ben Siemerink, hoofdredacteur

Word abonnee!

Ontvang TKKR magazine 4 x per jaar thuis op de mat.

Ga naar de website:
TKKR.nl

Eef de Weerd en Theo Wolvecamp begin jaren '50.

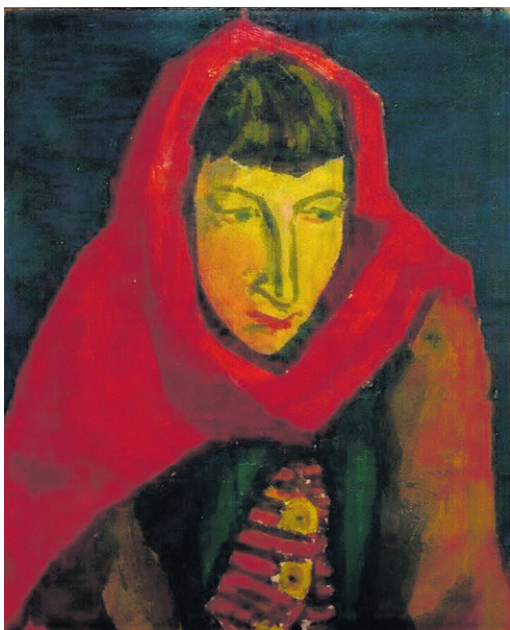
'Een mooie kijktentoonstelling met veel schilderijen van bescheiden formaat'. Zo omschrijft Henk Lassche de expositie 'Wolvecamp en vrienden', die van 25 maart tot 3 juni te zien is in de Wolvecampfoyer van Schouwburg Hengelo. Zeven jaar lang organiseerde Lassche, samen met Evelien Sniijders, exposities rond Twentse schilders. Dit is hun laatste op deze plek. Schouwart neemt het stokje over van het duo. Voor Henk Lassche, die van 1979 tot diens dood in 1992 bevriend was met Theo Wolvecamp, is daarmee de cirkel rond. 'We begonnen met Wolvecamp en daar eindigen we nu ook mee.'

'Wolvecamp en vrienden'

schilderijen met een verhaal

Wolvecamp en Appel voorjaar 1948 in Amsterdam.

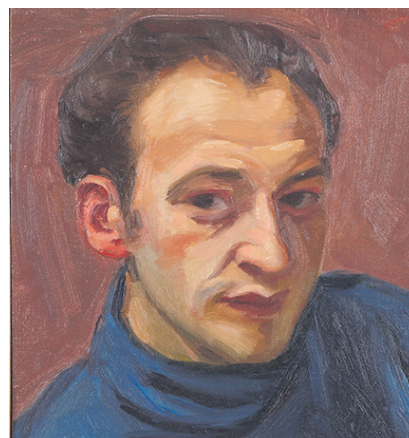
Anke Gorter geschilderd door Karel Appel in Hengelo tijdens de oorlog.

Henk Lassche 'scharrelde' naar eigen zeggen een bonte verzameling schilderijen en ander werk bij elkaar voor deze tentoonstelling. Rode draad: alle kunstenaars hadden een relatie met Wolvecamp of werden door hem beïnvloed. Omdat er ook foto's te zien zijn – onder meer een serie portretten van internationaal bekende kunstenaars van de Duitse fotograaf Fritz Pitz – ontstaat een kaleidoscopisch beeld van een stormachtige periode in de schilderkunst, waarin Theo Wolvecamp vanuit Hengelo ook een belangrijke rol speelde. Henk Lassche, die opgroeide in Meppel, weet als geen ander hoe belangrijk de omgeving is voor de ontwikkeling van een kunstenaar. 'Artistieke bevruchting vindt altijd plaats als je inspirerende mensen in de buurt hebt.'

DIVERS PLUIMAGE

Theo Wolvecamp (1925-1979) verkeerde in Hengelo in zo'n omgeving, waar kunstenaars van heel divers pluimage elkaar over en weer inspireerden en beïnvloedden. Zo had hij de volgens Henk Lassche ondergewaardeerde klassieke schilders Ferdinand Boersma en Joop Plasmeijer, die over de hele wereld exposeert, aan weerszijden als burens naast zich. Beide kunstenaars zijn met twee schilderijen in de tentoonstelling vertegenwoordigd.

Heel bijzonder is een vroeg schilderij van Karel Appel, dat hij in de oorlog maakte in het atelier van Kees Gorter aan de Schalkburgerstraat in Hengelo. Appel zat toen ondergedoken bij

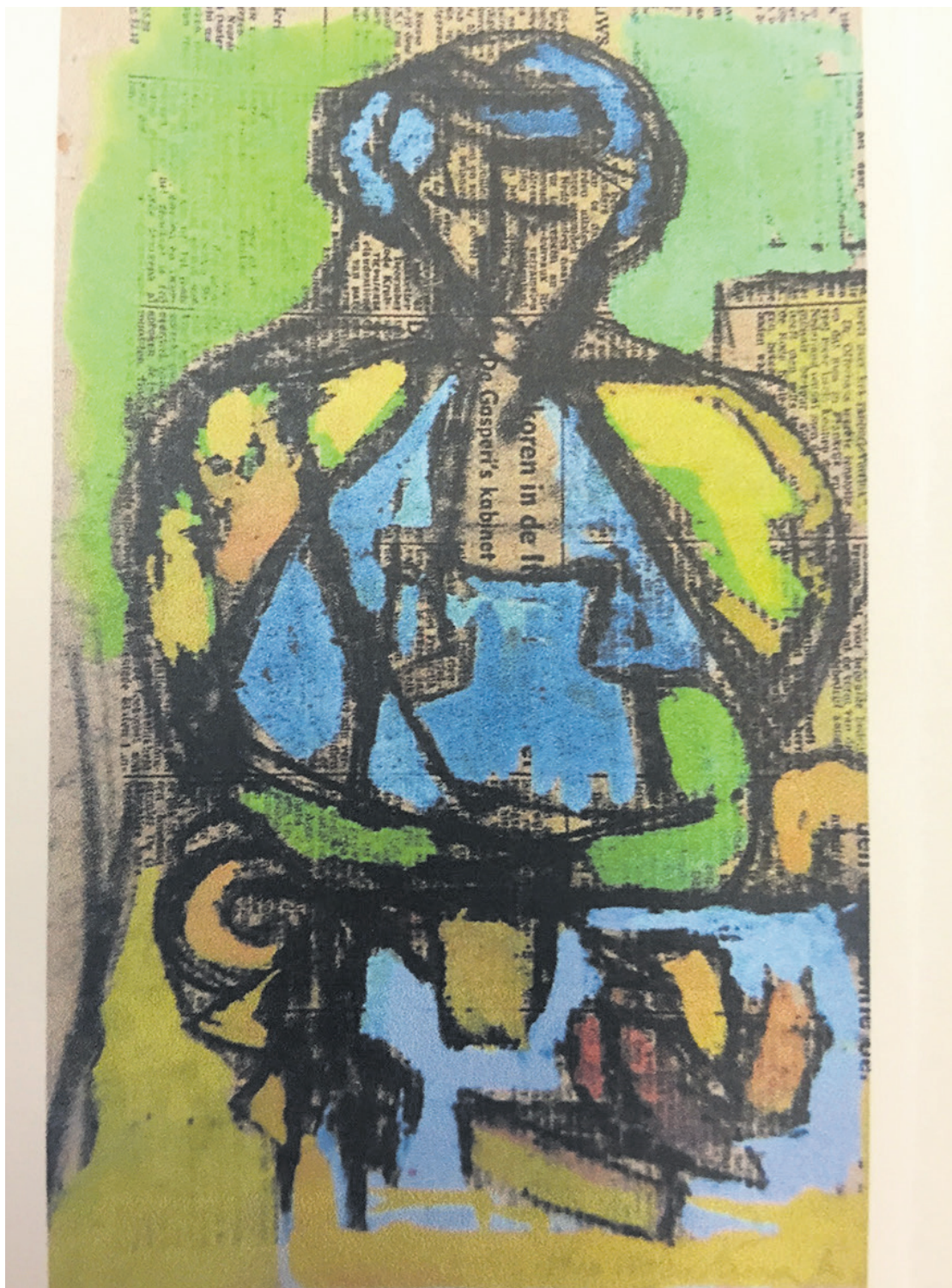

Portret van Theo Wolvecamp door Johan Haanstra begin 50er jaren.

zijn broer in Boekelo. Zonder dat ze het van elkaar wisten, zat Theo Wolvecamp op een steenworp afstand ondergedoken bij zijn oom, een jachtopziener. De beide schilders leerden elkaar pas kennen na de oorlog, in 1948. Daarna onderhielden ze intensief contact. Zo vertelt elk schilderij in de tentoonstelling een eigen verhaal over de relatie, die de maker had met Theo Wolvecamp. Jan van der Leest, bijvoorbeeld, deelde een tijdlang een atelier met Wolvecamp bij de Haven in Hengelo. Hij is vertegenwoordigd met een doek van Wolvecamp dat hij overschilderde.

PUUR KIJKPLEZIER

Los van de verhalen er achter biedt de tentoonstelling 'Wolvecamp en vrienden' heel veel puur kijkplezier, omdat het werk zo divers is. Er is werk te zien van: Eef de Weerd, Riemko Holtrop, Jan Broeze, Nour Edine Jarram, Nico Lootsma, Otto

Portret op krantenpapier door Theo Wolvecamp, 1947.

Nadat hij in Amsterdam betrokken was geweest bij de Experimentele Groep in Holland en de Cobra beweging, keerde Theo Wolvecamp in 1954 terug naar de betrekkelijke anonimiteit van zijn geboorteplaats Hengelo. Daar hernieuwde hij z'n contacten met Hengelose schilders en exposeerde ook op verschillende plekken in Twente. Het Hengelose publiek kreeg pas in 1984 een goed beeld van de bekendste kunstenaar van de stad met een solotentoonstelling in de Hengelose Kunstzaal. In zijn voormalige woon- en werkruimte, die hij in 1971 betrok, is tegenwoordig de kunstsociëteit Lamboijhuis gevestigd. De naam van Theo Wolvecamp leeft voort in de De Wolvecampprijs, een tweejaarlijkse nationale prijs voor de schilderkunst. De prijs is ingesteld door de stichting HeArtpool.

Oelen, Antoon Rooskens, Eugene Brands, Johan Haanstra, Folkert Haanstra sr., Henk ter Horst, Rudie Klomp, Reinier Lucassen, Bram van Velde, Jan Sierhuis en de IJslandse Cobra-schilder Svavar Gudnasson.

Voor Henk Lassche vallen met deze tentoonstelling ook een aantal dingen samen. Dit jaar is het 75 jaar geleden dat in Amsterdam door een aantal schilders, onder wie Wolvecamp, Appel en Corneille, de Experimentele Groep in Holland opgericht. Voorloper van de internationale CoBra groep.

'AFSCHEID VAN EEN VRIEND'

Henk Lassche, in 1948 geboren in Zwartsluis, voelt zich heel erg verbonden met deze schildersbeweging. 'Ik wou dat ik daar bij was geweest, 75 jaar geleden.'

Omdat Lassche zich als kunstenaar zo verbonden voelt met Wolvecamp en z'n vrienden, is hij zelf – bij hoge uitzondering – zelf ook met een werk vertegenwoordigd in de tentoonstelling. Een heel persoonlijk schilderij met de titel 'Afscheid van een vriend', dat hij in 1992 maakte na het overlijden van Theo

Wolvecamp. 'Als ik een tentoonstelling maak van andere schilders, hang ik mezelf daar nooit bij. In dit geval zou het raar zijn als ik niet mee zou doen omdat ik van 1979 tot zijn dood met Theo bevriend ben geweest.' ■

De tentoonstelling 'Wolvecamp en vrienden' is van 25 maart tot 3 juni te zien in de Wolvecamp foyer van Schouwburg Hengelo.

*Openingstijden:
wo., vrij, za. 12.00 tot 16.00 u. en tijdens voorstellingen in de schouwburg.*

Het roer moet om

Het roer moet om

De wind steekt op

De zeilen hoog

De koers verlegd

De ruimte om ons heen wordt kleiner

Wij zijn gevangen in onszelf

Ramen open voor ons denken

Deuren open voor elkaar

Weg met alle vooroordelen

Weg met alle oorlogstaal

Op dit lied van Stef Bos werd ik gewezen tijdens een presentatie die ik onlangs bijwoonde. Ik hoorde het en vond het prachtig, het raakte me. Dit raakte bij mij de juiste snaar in de dynamische tijden die we meemaken. De verkiezingsdebatten beheersten de nieuwszenders en de sociale media. De beloftes, het 'gebedel' om stemmen, de felle debatten, de polarisatie, 2030 of 2035, wie wel met wie of juist niet. Het resoneert na in al die gesprekken en overleggen op agrarisch gerelateerde plekken waar ik in de aanloop naar de verkiezingen voor Provinciale Staten bij aanwezig was.

De laatste tijd kostten de gesprekken mij energie. De stemming was gespannen, beladen, moedeloos en emotioneel. Het was zoeken naar de juiste woorden, de juiste toon. Het verbinden, dat me anders zo goed af gaat, was steeds meer een uitdaging.

Ook hier thuis bij ons op de boerderij voelen we de pijn van het kraken van het systeem. Het wegvallen van de derogatie (de uitzonderingsregel dat in bepaalde landen in de Europese Unie, zoals in Nederland, meer dierlijke mest per hectare mag worden uitgereden) zorgt voor irritatie en wrijving bij ons op het bedrijf. Kostbare organische mest moet worden afgevoerd en daar krijg je dan een dikke factuur voor terug. Tegelijkertijd wordt vrij baan gegeven aan de aanvoer van grote hoeveelheden kunstmest.

Het is de kanteling van het landbouwsysteem, denk ik. Stel je een stoel voor die nog even, heel kort, op de punten van zijn poten balanceert, voordat hij onvermijdelijk omkiept. Het moment van rust, schijnbare stilstand en dan....de val.

Met als definitie van het kantelpunt: abrupte omslagen in een systeem, waarbij veranderingen zichzelf versterken. Wat ik zie gebeuren in deze turbulente tijden is dat mensen zich terugtrekken, naar binnen gekeerd raken en stil worden. Of niet meer uit hun bubbel met gelijkgestemden komen. Juist nu is het tijd om te delen, de dialoog aan te gaan, je verplaatsen in de verschillende perspectieven. Niet om de oplossing te vinden, maar dicht bij elkaar te komen staan om samen het roer om te gooien. Zodat je niet alleen de sprong in het diepe te hoeft te wagen, maar elkaar de hand reikt, zodat je elkaar niet kwijt raakt onderweg. En dan heb je van die bijeenkomsten dat het je wel lukt om je blik weer vooruit gericht te krijgen en dicht bij elkaar te komen. Een bijeenkomst over de toekomst van de agrarische sector in het kader van de serie Panorama Twente 2050, georganiseerd door Pakhuis Oost, Twentse Noabers en mediaplatform TKKR, was er zo een. Ik mocht als inleider de ongeveer 50 gasten, die waren toegestroomd. meenemen in mijn toekomstperspectief. Het allermooiste van de avond waren de twee jonge Twentse boerinnen, Merel en Merle, die er ondanks alles, 100 procent voor kiezen om de boerderij van hun ouders over te nemen. We hoorden hun motivatie en perspectief waarom ze de keuze gemaakt hebben om in het bedrijf te stappen. Wat een powervrouwen!

Het was een prachtige avond waar ruimte was voor elkaars denken, waar plek was voor elke vraag, Hier krijg ik nou energie van.

Heleen Lansink is melkveehouderster en agro influencer

MEER COLUMNS OP TKKR.NL

Terreur over Twente

Vergeeten slachtoffers van de April-meistakingen

DOOR HANS MORSSINKHOF

Na tachtig jaar staan de April-meistakingen van 1943 volop in de belangstelling. Ze spelen een belangrijke rol in de theaterproductie van Johanna ter Steege, BNNVARA zendt er een driedelige documentaire-serie over uit en er verschijnt een boek. De stakingsgolf, die veel meer een opstand was, heeft 184 mensenlevens geëist. Daarvan kwamen er twintig uit onze regio. Hun verhalen zijn vrijwel onbekend.

Tijdens de stakingen, die op donderdagmiddag 29 april 1943 beginnen bij de machinefabriek Stork in Hengelo, gaat de bezetter wreed te werk. In gelegenheidsrechtbanken, de *Polizeistandgerichte*, veroordeelt hij in hoog tempo mensen ter dood. In Twente is waarschijnlijk Hengeloër Frits Loep, afdelingschef bij Stork, het bekendste slachtoffer. En na hem Antoon Haselbekke, hoofd van het distributiekantoor in Tubbergen. Dat geen van beiden aan de stakingen heeft deelgenomen, maakt voor de bezetter geen verschil. Als er maar doden vallen. Ze worden op 4 mei doodgeschoten, waarschijnlijk in de bossen van Twickel. De exacte plek is niet bekend, want onderdeel van de terreur is ook het verzwijgen van de plek waar de executie heeft plaatsgevonden. De nabestaanden zoeken nog steeds naar het graf. Minder bekend zijn de achttien andere Twentenaren die eveneens het leven verliezen. De bezetter moordt doelbewust om de opstandigheid de kop in te drukken.

DONDERDAG 29 APRIL 1943

En dat begint al op de eerste dag, donderdag 29 april 1943. Als eersten leggen de omstreeks 3.000 arbeiders van de machinefabriek Stork even na de middagpauze het werk neer. Ze hebben dan net gehoord dat de bezetter de pakweg 300.000 oud-militairen van het Nederlandse leger in krijgsgevangenschap naar Duitsland wil wegvoeren. Bij Stork wordt al langer uitgezien naar een moment om het bedrijf plat te leggen, nu is er de aanleiding. Stork loopt leeg, andere bedrijven volgen, in Hengelo, Twente en grote delen van Nederland. Ambtenaren verlaten hun bureaus, middenstanders sluiten hun winkels, mijnwerkers gaan niet meer naar beneden, boeren weigeren te leveren aan de melkfabrieken. Vanuit Stork bellen Femy Effting en haar collega's de stakingsboodschap door. In heel Nederland leggen omstreeks 500.000 vrouwen en mannen het werk neer. Het is de grootste staking uit de Nederlandse geschiedenis, en de grootste volksoptand in de door Duitsland bezette gebieden van Europa.

Hanns Albin Rauter, de *Höhere SS- und Polizeiführer* in bezet Nederland, krijgt van *SS-Reichsführer* Heinrich Himmler persoonlijk opdracht om de stakingsgolf met alle benodigde geweld te beëindigen. In 1941 heeft hij de Februaristaking in Amsterdam met geweld neergeslagen, ook deze opstand zal hij onderdrukken. Hij stuurt meteen *SS*'ers naar Hengelo, volgens hem het middelpunt van het communistische verzet in Twente. Een eenheid van de *Grüne Polizei* rijdt 's avonds al schietend door de straten.

VRIJDAG 30 APRIL 1943

Dat is enkel het voorspel. De volgende dag wordt het menens. Hein Slotboom, de 28-jarige wever in een van de Enschedese textiel fabrieken, krijgt er als eerste Twentenaar mee te maken. Op vrijdagavond 30

Poster April-meistakingen erhoeftermaareentebeginnen.nl

Heden overleed door een noodlottig ongeval mijn innig geliefde Man en der kinderen zorgdragende Vader
HEIN SLOTBOOM,
in den jeugdigen leeftijd van 28 jaar.
Rust zacht lieve Man en Vader.
Enschede, 30 April 1943.
Deurningerstr. 261.
De diepbedroefde Wed. en Kinderen
H. A. SLOTBOOM
geb. Wevers.
ANNI en GERRIT.
Zij die den overledene de laatste eer wenschen te bewijzen worden verzocht om Woensdag n. m. 5 Mei om drie uur aan de Rouwkapel Parkweg aanwezig te willen zijn.

'... door een noodlottig ongeval.'

Algemeene kennisgeving.
Heden overleed tot onze diepe droefheid, door een noodlottig ongeval in het Ziekenhuis „Ziekenzorg”, onze lieve Man, Vader, Behuwd- en Grootvader
STEVEN HEIDEMAN
in den ouderdom van ruim 53 jaar.
Enschede, 1 Mei 1943.
Lippinkhofsweg 14.
J. H. HEIDEMAN-
Horstman
W. H. ASSINK-
Heideman.
J. W. ASSINK,
JAN.
Zij die onzen man en vader de laatste eer wenschen te bewijzen worden verzocht Woensdag 5 Mei, n.m. twee uur aan de rouwkapel Parkweg aanwezig te willen zijn. De begrafenis zal plaats vinden op de Oosterbegraafplaats (Gronausche straatweg).

'... na een noodlottig ongeval.' De waarheid mag niet worden vermeld.

Monument aan de Rondweg in Borne.
Foto: Nationaal Comité 4 en 5 mei/Vincent Wilke

Monument voor de slachtoffers uit Haaksbergen bij De Broeierd in Enschede. Foto: Nationaal Comité 4 en 5 mei

april staat hij om tien voor half acht voor zijn woning aan de Deurningerstraat. Hoewel de avondklok pas om acht uur ingaat, openen passerende Duitsers het vuur. Hein valt dood neer. Steven Heideman (53) wacht in de buurt van zijn woning aan de Lippinkhofstraat hetzelfde lot. Ook hij loopt op straat als het doodseskader voorbijrijdt en wordt eveneens omgelegd.

ZATERDAG 1 MEI 1943

Op zaterdag 1 mei schieten de *Grünen* aan de Bornsestraat in Hengelo de 20-jarige Henk Varvik van zijn fiets. Zo maar, omdat hij daar rijdt. Hij behoort niet tot de stakers.

Omstreeks dezelfde tijd belegeren de Duitsers de hoofdingang van Stork in Hengelo. Er ontstaat een opstootje. De bezetter dreigt, slaat en arresteert. Een soldaat opent het vuur op de 22-jarige Gerhard Weijenborg, die niet bij Stork werkt. Op 5 mei 1943 overlijdt hij aan zijn verwondingen.

's Avonds is de beurt aan Wilhelmina van den Elst-Sneuink. De 70-jarige vrouw staat bij het ingaan van de avondklok in haar deuropening. Voor patrouillerende Duitsers is dat voldoende om haar dood te schieten. In Enschede waagt Gerhardus ten Donkelaar (18) zich na de avondklok naar buiten in de Lipperkerkstraat. Een Duitse militair betrapt hem. Als Ten Donkelaar op de vlucht slaat, wordt hij doodgeschoten.

MAANDAG 3 MEI 1943

In de dagen hierna zetten de Duitsers de terreur voort. Zoals in Borne, waar Marinus Gerardus Neurdenburg (39) en Cornelis Brassier (50), leidinggevend bij de textiel fabriek Spanjaard, gevangen worden genomen. Met de Almeloze slager Johannes Jansen (48) worden ze 's avonds in de auto gezet. Even buiten de bebouwde kom stopt de chauffeur. De drie mannen worden in koelen bloede vermoord. 'Auf der Flucht erschossen', volgens de Duitsers, maar de nabestaanden weten al snel beter. Brassers zoons zien dat hun vader van voren is gedood. De drie mannen hebben niet eens de kans gehad om te vluchten.

DRAMA VAN HAAKSBERGEN

Op slechts luttele kilometers afstand voltrekt zich omstreeks dezelfde tijd een drama bij restaurant De Broeierd, tussen Enschede en Hengelo. Hier stopt een vrachtwagen met negen arbeiders van de textiel fabriek Jordaan uit Haaksbergen. De mannen krijgen de opdracht het voertuig te verlaten. Op hetzelfde moment knetteren de mitrailleurs. Wilhelmus van Sark (29), Johannes Asbroek (37), Gerrit Jan Holterman (17), Willem Barends (29), Jan Oltwater (62), Johan Geuvers (19), Bernard Bos (20) overlijden ter plaatse.

Twee mannen, Herman Goering (18) en Antonius Wijlens (39), kunnen weggelopen omdat ze aan de andere kant uit de vrachtwagen zijn gesprongen. Ze vluchten weg in de duisternis en komen in de

loop van de nacht thuis. Wat er zich precies heeft afgespeeld weten ze dan niet, ze denken dat de Duitsers de mannen enkel bang wilden maken. De volgende ochtend blijft Goering ziek thuis, Wijlens gaat gewoon naar de fabriek. Daar loopt hij in de val. De bezetter zoekt de beide vluchtters, omsingelt de fabriek en pakt Wijlens opnieuw op. In de tuin van klooster Dolphia, tussen Enschede en Glanerbrug, wordt hij alsnog gefusilleerd. Herman Goering kan onderduiken maar is voor de rest van zijn leven zwaar getraumatiseerd.

DINSDAG 4 MEI 1943

Johannes Steinmeijer (22) werkt op vliegveld Twenthe, waar hij onder meer belast is met de zorg voor de paarden. Op de avond van 4 mei is hij daarmee bezig. Een doodseskader, met een machinegeweer op de auto, rijdt voorbij. Als de bezetter Steinmeijer in het vizier krijgt, laat hij het machinegeweer ratelen. De volgende dag overlijdt de Oldenzaler in het ziekenhuis.

Zijn verhaal heeft nog een tragische kant. Omdat hij voor de bezetter werkt, krijgt Steinmeijer geen plaats in het register van de Oorlogsgravenstichting. Maar hij is onmiskenbaar een slachtoffer van de terreur die de bezetter begin mei over Twente en Nederland loslaat. ■

Bijeenkomst nabestaanden

De Stichting Landelijke Herdenking April-meistakingen 1943 houdt op zaterdagochtend 29 april een bijeenkomst voor nabestaanden van slachtoffers en stakers in Hengelo. Belangstellenden kunnen zich opgeven via info@aprilmei1943stakingen.org. Daar is ook meer informatie verkrijgbaar. Daarnaast is de Stichting op zoek naar verhalen rond de stakingen. Ook hiervoor kan bovengenoemd e-mailadres worden gebruikt. Voor informatie over de herdenkingsactiviteiten in Hengelo: erhoeftermaarentebegininnen.nl

'De April-meistaking, die tachtig jaar geleden begon bij Stork in Hengelo, krijgt volop landelijke aandacht. Terecht, stelt BNNVARA-programmamaker Erik Dijkstra. "Het is zo'n onbekend verhaal. Volgens Ad van Liempt, die veel onderzoek doet naar de Tweede Wereldoorlog, komt dat puur omdat deze staking buiten de Randstad begon." Op 29 april 1943 legden drieduizend medewerkers van Stork het werk neer, uit protest. Uiteindelijk deden in heel Nederland ruim een half miljoen mensen mee. "Dit verhaal moet verteld worden. We gaan het hele land door." Tubantia

ERIK DIJKSTRA (1977) studeerde geschiedenis aan de Rijksuniversiteit Groningen. Hij is bekend geworden als jakhals bij DWDD en is momenteel te zien als presenter van *Per Seconde Wijzer* en *Bureau Sport*. In 2015 publiceerde hij het cultboek *Hoe sterk is de eenzame schaatser* over de zoektocht naar Hans van Helden, en in 2020 verscheen *Ali was mijn vriend*, waarin Erik de vriendschap tussen fotograaf Guus Dubbelman en bokslende Muhammad Ali beschreef. Dit boek won de Nico Scheepmaker Beker voor beste sportboek van 2020.

HANS MORSSINKHOF (1959) studeerde geschiedenis aan de Universiteit Utrecht en heeft verschillende boeken gepubliceerd. In 2018 was hij coauteur van het boek *Bij Stork*, over de betrekkingen van de machinefabriek Stork voor de stad Hengelo – waar op 29 april 1943 de April-meistakingen begonnen. Door zijn fascinatie voor dit onderwerp en daarmee samenhangende thema's was hij in 2019 medeoprichter van de Stichting Landelijke Herdenking April-meistakingen 1943.

STAKEN OP LEVEN EN DOOD

In april 2023 is het tachtig jaar geleden dat in Hengelo de April-meistakingen tegen de Duitse bezetter begonnen. In dit boek staat deze relatief onbekende geschiedenis opgetekend, aangevuld met o.a. persoonlijke verhalen van nabestaanden en bijzonder archiefmateriaal.

Nederland was al drie jaar door de Duitsers bezet toen op 29 april 1943 het bevel werd gegeven om alle voormalige Nederlandse soldaten in Duitsland dwangarbeid te laten verrichten. De reactie was ongekend: aangemoedigd door de telefonistes van de Stork-machinefabriek in Hengelo ging een oproep om te staken als een lopend vuurtje door het land. Binnen een dag legden honderdduizenden het werk neer. Het was de grootste staking ooit in Nederland, zelfs de grootste staking in het door Duitsland bezette Europa. De opstand werd bloedig neergeslagen: er waren tweehonderd doden en honderden mensen die naar strafkampen werden gedeporteerd. De April-meistakingen van 1943 werden een keerpunt in de bezetting. De Duitsers hadden hun ware gezicht getoond en het verzet kreeg vleugels.

Waarom is zo'n belangrijke gebeurtenis relatief onbekend gebleven? Met die vraag reisden de auteurs door het land, en ze stuitten op een onuitputtelijke hoeveelheid prachtige, onbekende en ontroerende verhalen. Ze getuigen van liefde, van onwaarschijnlijke heldenmoed en van pijn die generatieslang doorwerkt en tot op de dag van vandaag nog mensenlevens bepaalt.

M

Epsilon

BNNVARA

ERIK DIJKSTRA
HANS MORSSINKHOF
STAKEN OP LEVEN EN DOOD

M

Staken op leven en dood

Regisseur Kees Schaap heeft in opdracht van BNNVARA een driedelige documentairereeks *Staken op leven en dood* over de April-meistakingen gemaakt. Erik Dijkstra is hierin de verteller en interviewer. Uitzenddata: 24 april, 1 mei en 8 mei.

Op 5 april verschijnt het boek *Staken op leven en dood*, dat vooral verhalen vertelt van slachtoffers en nabestaanden. Onder hen Herman Goering, Antonius Wijlens en Frits Loep. De eindredactie berust bij Erik Dijkstra en Hans Morssinkhof.

Wees niet te bescheiden over ‘onuitwischbare beteekenis’ April-meistaking

‘Op een zwart-wit fotootje met getand randje uit het primitieve album van mijn vader zie ik lachende gemobiliseerde soldaten in uniform, die met elkaar aan het dollen zijn. Het lijkt op een speelkwartier. Pa, beginnende twintiger, is een van hen. Het is 1939. De ongeoefende Hollandse jongens waren weliswaar opgeroepen ons land te verdedigen tegen de Duitsers, maar hadden vernomen dat Hitler had beloofd de Nederlandse neutraliteit, zoals in WO I, te zullen respecteren. Binnenkort zouden ze afzwaaien. Terug naar huis. Nog even genieten met de kameraden. Op die zonovergoten zondag 5 mei 1940 was het flitsend snel voorbij met de voorpret. De Wehrmacht overrompelde de weerloze mobilisatiesoldaten; verpletterde ons zwakke leger.

Paniek. ‘Ik was al op de eerste dag van de Duitse inval krijgsgevangene’, vertelde mijn vader. Hij en zijn kameraden werden snel vrij gelaten. Pa bleef zwijgzaam over de oorlog. In 1943 moest hij op bevel van de Wehrmacht opnieuw in krijgsgevangenschap. Arbeitseinsatz voor de Duitse oorlogsindustrie of vechten aan het Oostfront. Die declamatie was voor de Storkianen – mijn vader was 40 jaar bankwerker bij de Hengelose machinefabriek – het sein om spontaan het werk massaal neer te leggen. Het begin van de April-meistaking, die vanuit Hengelo steun kreeg in grote delen van Nederland.

Mijn moeder, dochter van een voor de oorlog overleden joodse vader, herinnerde zich hoe mijn vader aan zijn arrestatie wist te ontkomen. De naar haar man speurende Duitsers wimpelde ze aan de voordeur theatraal af met baby Sjonnie in haar armen. Pa verschool zich in de rietkraag van de Tuindorpvijver op loopafstand van zijn huis. Hij slaagde er in uit handen van de Duitsers te blijven. Ik ontdek na de dood van mijn vader bij de ontruiming van zijn kamer gestencilde, vergeelde exemplaren van de in de oorlog verboden krant *De Waarheid*. En een magazine waarin op een paginagrote foto een Jap met een sabel een geblinddoekte krijgsgevangene onthoofd. Krijg er nog de rillingen van.

Na de oorlog bespeurde ik bij mijn ouders geen consequente moffenhaat. We keken vanaf de jaren zestig

even vaak naar de Duitse tv als naar de Nederlandse zender(s). ‘De Pruis’ was geen bedreiging meer. In het recent verschenen boek *Jongen van Kotte* met mijn levensverhaal, dat ik samen met journalist Peter Schavemaker uit Nijverdal schreef, citeer ik uit het illegale blad *Vrij Nederland* van juni 1943 een aansprekende passage over de April-meistaking: ‘Ongetwijfeld behoren deze dagen tot de heldhaftigste in de geschiedenis van ons volk. In de orde van het verzet hebben zij onuitwischbare beteekenis als uiting van verontwaardiging, van woede en gekwetst eergevoel, en als zodanig van levenskracht van ons volk’. De vergeten April-meistaking verdient – evenals de Februaristaking van 1941 in Amsterdam tegen de Jodenvervolgung – een jaarlijkse nationale herdenking. Wees daarover in Hengelo, Twente niet te bescheiden. Het was een indrukwekkend, moedig landelijk verzet tegen de bezetter. Met Stork Hengelo als bron. De Duitsers executeerden tientallen stakers standrechtelijk.

Ik voel me bevoorrecht dat ik de oorlog niet heb hoeven meemaken. Vandaar mijn openingszinnen in het boek *Jongen van Kotte*: ‘...een babyboomer, ontglipt aan de oorlog. Zo zou ik mezelf willen typeren’.

Vrede is broos, weten we inmiddels. Hoe heldhaftig de opstand in 1943 ook was, laten we hopen dat onze kinderen, kleinkinderen en wij zelf verschoond blijven van een hernieuwde April-meistaking.

Henny Everts

Jeroen Ottink (46) verheugt zich op 'De vergeten Twentse lente'

Hanna van Hendrik als opstapje naar het 'echte' acteerwerk

Voor Jeroen Ottink (46) begon het allemaal met een rol in de film *De beentjes van Sint Hildegard* van regisseur Johan Nijenhuis, met Herman Finkers en Johanna ter Steege in de hoofdrollen. Vervolgens werd hij uitgenodigd voor een auditie voor het door Johanna opgezette theaterspektakel *Hanna van Hendrik*. Jeroen kreeg een rol in het ensemble en beleefde zo van binnenuit het overweldigende succes van deze monsterproductie, die in totaal meer dan 100.000 bezoekers trok. Nog maar nauwelijks bekomen van deze ervaring wacht hem alweer een nieuwe uitdaging. Inmiddels 'opgeklommen' tot semi-professioneel acteur, vertolkt hij een van de bijrollen in de opvolger van *Hanna van Hendrik*: *De vergeten Twentse lente*.

Terwijl hij alweer midden in de voorbereidingen voor *De vergeten Twentse lente* zit, gloeit Jeroen Ottink nog na van zijn ervaringen bij *Hanna van Hendrik*. 'Het was uniek! Ik kende de theaterwereld een beetje, vooral van het amateurtheater. Maar zo'n mega locatietheaterspektakel had ik natuurlijk nog nooit meegemaakt. Totaal indrukwekkend, hoe zo iets wordt opgezet, wat er allemaal bij komt kijken. En als je daar dan staat in het decor en ziet hoe indrukwekkend het verhaal uit de verf komt en je ziet en hoort de reacties van het publiek, dat is wel het mooiste wat je kunt meemaken. Dat was echt heel bijzonder.'

EÉN FAMILIE

Voor Jeroen was *Hanna van Hendrik* zowel voor als achter de schermen een geweldige ervaring. 'Het was fantastisch om in een professionele omgeving samen zo één familie te zijn. Er was totaal geen hiërarchie. De professionals, van Johanna ter Steege tot de andere hoofdrolspelers en regisseur Liesbeth Colthof, waren volledig gelijkwaardig aan de amateurs in het ensemble. Daardoor kun je ook zo sterk zijn. Iedereen is belangrijk. Of je nu de volgsport bedient, iemand van de catering bent, of de vrijwilliger die het publiek ontvangt, het is het totaal wat het maakt. Als je dan hoort van bezoekers, die ook bij *Soldaat van Oranje* zijn geweest, dat ze *Hanna van Hendrik* eigenlijk beter vonden, ja, dan weet je waar je aan mee hebt gedaan.' Terugkijkend op *Hanna van Hendrik* verbaast Jeroen zich nog steeds over het enorme succes van dit theaterproject. 'Als amateurspeler ben je de eerste weken vooral bezig met je rol in het ensemble. In het begin zie je dan ook de rode draad van het verhaal niet. Als je dan uiteindelijk gaat repeteren in het decor met de professionele acteurs, dan merk je wel: dit zit allemaal heel goed in elkaar. En na al die weken, maanden repeteren denk je: wow. Maar als je dan de eerste voorstelling met publiek speelt, dan merk je pas wat dit verhaal met mensen doet.'

HEANIG AN

Hoewel de belangstelling voor *Hanna van Hendrik* bij de eerste serie van zo'n 50 voorstellingen in 2019 meteen groot was, duurde het volgens Jeroen even voordat het publiek uit Twente massaal toestroomde. 'Maar dat is de Tukker eigen: dit kennen we niet, even *heanig an*, *kiekn wat 't wordt*. Het verhaal verkoopt zich pas als je op een verjaardag hoort, *doar mu'j es hen goan*. Een Tukker heeft blijkbaar zes keer de bevestiging nodig, daar moet je eens naar toe gaan. En als 'ie dan eindelijk zo ver is, dan blijkt het uitverkocht... Maar, iedereen, die dan toch geweest is, vond het prachtig. Ik heb geen wanklank gehoord.' De gewone Twentenaar, die niet zo vaak naar theater gaat, bereiken. Dat was ook de grote wens van initiatiefneemster Johanna ter Steege. Jeroen: 'Dat is heel goed gelukt. En dat was natuurlijk ook de reden om in 2022 nog zo'n serie voorstellingen te doen.'

En toen was het nog indrukwekkender

'Niemand wist dat. Dat er meer dan

Jeroen Ottink met Johanna ter Steege in de bruiloftscene in 'Hanna van Hendrik'

omdat het verhaal van de boeren zo actueel was door de stikstofcrisis en de boerenprotesten. Het verhaal van de boerenopstand in Tubbergen in 1972 was vorig jaar meer dan actueel. Dat deed ook enorm veel met name met boeren in het publiek.'

EMOTIES

Er vloeiden regelmatig tranen op de tribune bij *Hanna van Hendrik*. Jeroen herinnert zich een voorstelling dat de emoties heel hoog opliepen. 'Die avond vergeet ik nooit meer. De Rabobank had de voorstelling uitgekocht voor klanten, dus er zaten alleen maar agrarische ondernemers. Volgens mij zaten toen alle 1000 bezoekers te huilen op de tribune. Je weet dat er bij bepaalde scènes een emotionele reactie komt uit het publiek, maar die avond waren die reacties er tijdens de hele voorstelling. Om dat te mogen meemaken, dat is met geen pen te beschrijven.'

Johanna ter Steege wist vooraf natuurlijk niet dat dit zo groot zou worden?

100.000 bezoekers zouden komen, dat heeft niemand voorzien. Het had natuurlijk ook anders kunnen lopen, want Johanna en de producent hebben wel een groot risico genomen. Dat het is gelukt, is ook mede te danken aan de steun van grote Twentse ondernemers. Het toont misschien ook wel de kracht van Twente aan. Als je zo iets groots wilt neerzetten, dan ben je afhankelijk van de bereidwilligheid van heel veel mensen, organisaties en bedrijven.'

BREED PUBLIEK

Het blijkt dus, dat je met een echt Twents verhaal in theatervorm een heel breed publiek kunt aanspreken?

'Hanna van Hendrik vertelt het verhaal van de boerenopstand in Tubbergen in de jaren '70. Over het boerenleven, dus. Maar het sterke is, dat het over veel meer gaat. Een vrouw, die er alleen komt voor te staan, een kind met een verstandelijke beperking, een rebelse dochter. De herkenning van dat alles op verschillende momenten in de voorstelling, sprak natuurlijk

enorm aan. Voor iedereen anders. De een dacht: ja, zo is mijn man ook verongelukt. Een ander: goh, zo vierden wij vroeger een bruiloft. Die herkenning, die zal er straks bij De vergeten Twentse lente ook weer zo zijn. Ik heb het script gelezen, dus ik durf wel te zeggen dat het weer net zo zal gaan als bij *Hanna van Hendrik*. De ernst van het verhaal, afgewisseld met humor. De afwisseling van emoties, een lach en een traan.'

STREEKTAAL

Volgens Jeroen Ottink heeft het gebruik van de streektaal in belangrijke mate bijgedragen aan het succes van *Hanna van Hendrik*. 'Door een mix van Twents en ABN was het verhaal ook voor een westerling, van wie er veel zijn geweest, heel goed te volgen. Maar, voor de Twentenaar was de streektaal toch de grote kracht van de voorstelling: het gevoel van thuiskomen. In de streektaal komt een grap tien keer beter over. In de film *De beentjes van Sint Hildegard* was dat ook al zo. In het Twents kun je in een paar woorden iets zeggen, wat je in het Nederlands met heel veel woorden moet uitleggen. Een Tukker snapt dat direct. Neem 'n uitdrukking als *onder n droad hen vretn*.

De amateurs, die een rol hebben in het ensemble, hebben een stand-in hebben en spelen dus maar de helft van de voorstellingen. De hoofd- en bijrollen worden geacht alles te spelen. Jeroen: 'Wij hebben doorgekregen dat we tot half juli niet op vakantie kunnen. Het is geweldig om met kanjers van acteurs als Johanna ter Steege, Stefan de Walle en Laus Steenbeeke te mogen samenspelen. Die mensen acteren op zo'n hoog niveau, dan zie je wel dat mensen zoals ik daar alleen maar van kunnen leren.'

GEWOON WERK

Beschouw je jezelf nu als semi-prof?
 'Ik word wel zo aangemerkt. Dus het is voor mij nu ook gewoon werk. Je hebt hoofdrollen, bijrollen en het ensemble. Ik heb nu een mooie, grote bijrol: de onderduikvader. Degene die met z'n vrouw zorgdraagt voor een Joods meisje, dat ook een rode draad vormt in de voorstelling. Ik ben heel dankbaar en trots dat ik een pionnetje mag zijn in dit verhaal.'
Zou je de stap naar professioneel acteur willen maken?
 'Op dit moment is m'n andere werk in

het sociaal domein me ook nog heel erg lief. Als ik een aanbod zou krijgen voor een grote rol in een film of een theatervoorstelling, dan zou ik er zeker voor gaan. Maar of ik dan de rest van m'n leven alleen dat zou willen doen, dat weet ik niet.' Vooralsnog bevalt de combinatie van zijn werk als zpp'er met af en toe een mooie rol als semi-professioneel acteur Jeroen Ottink prima. Ook al omdat hij met enige regelmaat wordt gecast voor een tv-commercial, een serie of andere theaterproducties. 'Dat is hartstikke leuk om te doen, kost niet veel tijd en levert me als zelfstandig ondernemer een dertiende maand of extra vakantiegeld op.'
Hoeveel tijd kost je zo'n productie als De vergeten Twentse lente?
 'Het is enorm veel werk. *De vergeten Twentse lente* gaat eind april in première. We zijn begin februari begonnen elk weekend te repeteren. In maart zijn de hoofdcast en de semi-cast ook door de week al bezig en vanaf april moet je dan praktisch elke dag aan de bak. Alleen de voorbereiding kost je dus al maanden. En als de uitvoeringen beginnen, is het zes voorstellingen per week.'
 Bij *Hanna van Hendrik* had ik overdag mijn reguliere job. Om zeven uur opstaan en vanuit m'n werk rechtstreeks naar het vliegveld. Daar zaten we dan als één grote familie bij elkaar. Samen eten en dan een

doorloop: wat ging er goed, wat ging minder goed, waar moeten we op letten. Na de voorstelling nog een nazit en dan kwam je om één uur, half twee in bed. Dat hakt er na tien weken lichamelijk en geestelijk wel in, natuurlijk. Omdat ik zpp'r ben, kan ik daar nu een andere invulling aan geven. Ik kan de focus nog meer op de voorstelling leggen door werkzaamheden door te schuiven of bij anderen neer te leggen.

VOORTEKENEN GOED

Het verwachtingspatroon voor De vergeten Twentse lente is natuurlijk wel heel hoog nu?
 'Het is een hele mooie uitdaging voor ons als cast en crew. Maar, de voortekenen zijn heel goed. Als ik zie hoe de cast er uit ziet, maar ook het ensemble met een mooie mix van nieuwe, capabele mensen en een aantal die ook al meededen met *Hanna van Hendrik*. Het niveau van de hoofdrolspelers en bijrollen zegt al heel veel. De muziek, met een input van Boudewijn de Groot en Helge Slikker, maar ook de zangeressen, een zeer goede band en zelfs een fanfare, dat is ook veelbelovend. Ikzelf had bij een lezing van het script al een paar momenten dat de rillingen me over de rug liepen. Ik beschouw mezelf als een gemiddelde Tukker, dus dan denk ik dat het ook bij het publiek wel zal gaan landen.' ■

Eenzaamheid bestrijden met Samen1Twente

Als zpp'er in het sociaal domein is Jeroen Ottink projectleider van een aantal coalities, die zich onder de paraplu van Samen1Enschede en Samen1Twente bezighouden met het voorkomen of verminderen van eenzaamheidsgevoelens. Doelstelling van deze beweging, die in Enschede ontstond, is het eenzaamheidscijfer terugbrengen tot de helft. Het Samen 1-concept wordt inmiddels vanuit Enschede uitgerold in de regio. Niet centraal aangestuurd, maar op basis van coalities die lokaal worden gesmeed. Die coalities, ontstaan vanuit verschillende domeinen als onderwijs, zorg, welzijn, cultuur,

sport en bedrijfsleven, moeten zorgen voor een breed draagvlak in de samenleving. Volgens Jeroen Ottink is zo'n 10 tot 12 procent van de bevolking problematisch eenzaam. 'Eenzaamheid leidt onherroepelijk tot fysieke en mentale klachten. En kan zelfs dodelijk zijn. Eenzaamheid kan net zo schadelijk zijn als 15 sigaretten op een dag roken. Als coalitie bieden wij partijen en organisaties bewustwordingssessies, deskundigheidsbevordering en tools en trainingen aan om eenzaamheid te signaleren en te bestrijden. We zien onszelf ook wel als de centrale kennisbank rond het thema eenzaamheid.'

Hoe een erfenis uit de oorlog een Twents dorp verdeelt

NA HET OVERWELDIGENDE SUCCES VAN DE VOORSTELLING *HANNA VAN HENDRIK*, DAT DOOR MEER DAN 100.000 MENSEN BEZOCHT WERD, BRENGEN DEZELFDE MAKERS EEN NIEUW THEATERSPEKTAKEL OP VLEGVELD TWENTHE: *DE VERGETEN TWENTSELENTE*. VORMDE DE BOERENOPSTAND IN TUBBERGEN BEGIN JAREN '70 DE RODE DRAAD IN HET VERHAAL VAN *HANNA VAN HENDRIK*, VOOR *DE VERGETEN TWENTSELENTE*, GAAN JOHANNA TER STEEGE C.S. NOG VERDER TERUG IN DE TIJD: DE APRIL-MEISTAKING IN 1943, DIE BIJ STORK IN HENGELO BEGON.

In dit nieuwe theaterspektakel spelen, naast initiatiefneemster Johanna ter Steege, ook Stefan van de Walle, Laus Steenbeeke, Roosmarijn Luyten, Lucretia van der Vloot en Rabbi Jallo de hoofdrollen. In totaal staan vanaf 26 april tot half juni elke avond meer dan 50 personen op het podium onder wie aanstormende talenten Wietse Stuiver, Giulia Radulescu en Roleyn Tieleman. Bijrollen zullen gespeeld worden door de semi-professionele acteurs: Joke Kerkhoff, Hannie Stropkap, Gerrit Lammers, Jeroen Ottink, Paul Krijnsen en Paul Falkmann. Eveneens zijn te zien een ensemble van bijna 50 amateurspelers, een live band en een fanfare. Net als bij *Hanna van Hendrik* speelt het verhaal zich af in drie levensgrote decors, waaronder een dorpsstraat. Het publiek beweegt zich van het ene toneelbeeld naar het andere.

ERFENIS UIT DE OORLOG

Liesbeth Coltof (tevens regisseur van het geheel) en Johanna ter Steege ontwikkelden het concept en het idee voor *De Vergeten Twentse Lente*. Don Duyns en Bouke Oldenhof schreven het verhaal, dat zich afspeelt in een hedendaags Twents dorp dat wordt verrast door een schitterend geschenk. Het dorp krijgt de beschikking over een erfenis van tientallen miljoenen euro's. Het is aan de nieuwe burgemeester Fenna (gespeeld door Johanna ter Steege) de taak dit geld te verdelen. Dan blijkt dat de erfenis rechtstreeks te maken heeft met de oorlog,

de April-meistaking in 1943. Alle verhoudingen in het dorp komen op scherp te staan. Wie heeft recht op het geld en wie zeker niet? De rust in het dorp lijkt voorgoed verstoord. *De Vergeten Twentse Lente* wordt gespeeld in zowel het Twents als Nederlands. Laurens ten Den is verantwoordelijk voor de Twentse teksten.

BOUDEWIJN DE GROOT

Helge Slikker en Boudewijn de Groot schreven en componeerden de nummers voor dit theaterspektakel. Helge Slikker is ook muzikaal leider van de voorstelling, sinds ik geen optredens meer doe is er tijd voor andere dingen, liefst zo gevarieerd mogelijk. Boudewijn de Groot schreef zes van de vijftien nummers voor de voorstelling. 'Voor mij een uitdaging, want ik ben niet gewend nummers te schrijven in een keurslijf en in dit geval moest ik dus rekening houden met het onderwerp, de verschillende scènes en personages en een deadline. Aanmerkelijk minder vrijheid dan ik gewend ben dus. Erg spannend, zodat ik een slag om de arm hield en de voorwaarde stelde dat ik eerst een aantal weken de tijd kreeg om te zien of ik het aankon. Die weken waren gelukkig niet nodig, met als gevolg dat ik zes nummers kon afleveren.' ■

De Vergeten Twentse Lente is vanaf 26 april tot half juni te zien op Vliegveld Twenthe, in totaal 45 voorstellingen. Kijk voor meer informatie en reserveringen op

www.devergetentwentselente.nl

Twentse krentewegge voor de hoofdcast van *De Vergeten Twentse Lente* Foto: Annemieke van der Togt

Er hoeft er maar één te beginnen

Omdat het dit jaar 80 jaar geleden is dat de April-meistaking bij Stork in Hengelo begon, heeft een lokaal comité de maand april uitgeroepen tot 'April de maand van de April-meistakingen 1943'. In nauw overleg met de landelijke stichting herdenking April-meistakingen 1943 is een veelzijdig en uitgebreid herdenkingsprogramma samengesteld. Daartoe wordt samengewerkt met lokale partijen als de gemeente Hengelo, Museum Hengelo, de Storkiaan, Stichting Erfgoed Hengelo, theatergroep Barst, Stichting Behoud Erfgoed Stork, in afstemming met Stichting Bernhards Ontmoeting en De Vergeten Twentse Lente van Johanna ter Steege.

Hans de Gruil, coördinator van het lokale comité: 'Het Hengelo's comité heeft zich tot doel gesteld om al deze initiatieven met elkaar te verbinden zodat er een prachtig en krachtig programma ontstaat om de 80-jarige herdenking op een waardige manier te eren en uit te dragen. Het doel is zoveel mogelijk mensen uit Hengelo en Twente te bereiken en betrekken.' De Gruil noemt het belangrijk dat de jeugd bij de herdenking wordt betrokken en is daarom blij met de educatieve film, die regisseur Rinus Morsink van Theatergroep Barst heeft gemaakt in het kader van de herdenking.

Acteurs en actrices van Theatergroep Barst en regisseur Rinus Morsink zijn bezig met de opnamen voor de educatieve speelfilm 'Er hoeft er maar één te beginnen...'

BASISONDERWIJS

De titel van de 50 minuten durende film - 'Er hoeft er maar één te beginnen...' - verwijst naar de tekst op het monument op het Industrieplein ten zuiden van het station dat in 2019 is onthuld. Ieder jaar wordt daar de staking herdacht. De film zal getoond worden aan de groepen 7 en 8 van het basisonderwijs. De rollen in de speelfilm worden vrijwel allemaal door acteurs en actrices van Theatergroep Barst gespeeld. In het verhaal wordt een groep kinderen door de historie geleid door hun meester (Rinze Poelstra) via op waarheid gebaseerde gebeurtenissen. De film begint met een ruzietje tussen een paar kinderen dat hoog dreigt op te lopen bij het monument ter herdenking van de April-meistaking. De film wordt op 13, 14, 16, 20 en 21 maart vertoond in techniekmuseum Oyfo, speciaal voor de groepen 7 en 8 van de basisscholen in Hengelo. Voorafgaand aan de vertoning van de film lopen de leerlingen via een oriënterende wandeling, die langs een aantal historische locaties gaat, naar Oyfo. Jongeren spelen ook een belangrijke rol in de muziektheatervoorstelling Hengelo Heroes, die op 6 en 7 april te zien is in de ROC-locatie De Gieterij (zie pag.)

DIEUWERTJE BLOK

Op zaterdag 1 april beginnen de herdenkingsactiviteiten in Hengelo met de onthulling van een plaquette bij Techniekhuis Twente aan de Lansinkesweg. Op die dag is ook de opening van een tentoonstelling over de April-meistaking in het Dienstgebouw Stork. De tentoonstelling is daar te zien tot en met 6 mei. Dieuwertje Blok verzorgt op maandag 3 april een 'vrijheidscollege', georganiseerd door de stichting Bernhards Ontmoeting.

Op woensdag 12 april zijn er in Museum Hengelo vijf films te zien met de April-meistaking als thema. Zo is er een film waarin Maartje van Weegen 50 jaar na de April-meistaking bij Stork in gesprek gaat met vier personen die persoonlijk betrokken waren bij de staking in 1943. Onder hen Femy Hoogeboom-Efftink, die er als telefoniste bij Stork voor zorgde dat de staking zich razendsnel als een olievlek over Twente en later over het hele land uitbreidde. De film 'Wally van Haal, bankier en verzetsleider' toont hoe en door wie het verzetswerk werd georganiseerd en betaald.

LOKALE HERDENKING

Op zaterdag 29 april – precies 80 jaar nadat de April-meistaking bij Stork in Hengelo begon – staat Hengelo de hele dag in het teken van de herdenking. 's Morgens is er een (besloten) symposium voor nabestaanden en betrokkenen van de April-meistakingen, georganiseerd door de landelijke stichting, partnerorganisatie ARG en het Nationaal Psychotrauma Centrum. Belangstellenden kunnen zich hiervoor opgeven via:

info@aprilmei1943stakingen.org.

Daar kunnen mensen terecht met verhalen over de staking en is ook meer informatie verkrijgbaar.

's Middags is er in de Stork Hal 43 dan een openbaar lokaal herdenkingsprogramma, waar onder anderen burgemeester Schelberg, Commissaris van de Koning Heideman en de voorzitter van de landelijke stichting Herdenking April-meistakingen zullen spreken. De namen van alle slachtoffers van de keiharde repressie maatregelen van de Duitse bezetter na de staking zullen tijdens de herdenkingsbijeenkomst worden voorgelezen door Pia Douwes. De bijeenkomst wordt muzikaal in stijl opgeluisterd door het klein orkest van Armonia, het Koninklijk Hengelo's Mannenkoor en singer-songwriter Silke Veld.

STAKEN OP LEVEN EN DOOD

Regisseur Kees Schaap heeft in opdracht van BNNVARA een driedelige documentairereeks Staken op leven en dood over de April-meistakingen gemaakt. Erik Dijkstra is hierin de verteller en interviewer. De eerste aflevering wordt uitgezonden op 1 mei.

Op 5 april wordt het boek het boek Staken op leven en dood gepresenteerd bij Boekhandel Broekhuis in Hengelo. Het boek vertelt vooral verhalen van slachtoffers en nabestaanden. Onder hen Herman Goering, Antonius Wijlens en Frits Loep. De eindredactie berust bij Erik Dijkstra en Hans Morssinkhof. ■

Voor meer actuele informatie over de herdenkingsactiviteiten in Hengelo, zie:

www.erhoeftermaareentebeginnen.nl

De makers van
Hanna van Hendrik presenteren

DE VERGETEN TWENTSE LENTE

Theaterspektakel

Voorjaar 2023

Vliegveld Twenthe | Enschede

devergetentwentselente.nl

Verdwijning kent een *datum*. Vermissing is *nú*

DOOR TRUUS DE WITTE

Op 29 april 1943, nu 80 jaar geleden, braken in Hengelo de April-meistakingen uit. De stakingen verspreidden zich in razend tempo over heel Nederland, en kregen al snel het karakter van een wilde volksofstand. Wat was de aanleiding? Wat gebeurde er? En wat waren de gevolgen? En waarom zouden we daar bij stil moeten staan?

Voor de niet-Joodse bevolking verliep de oorlog tot die lente betrekkelijk rustig, maar de spanningen, de beperkingen en schaarste liepen langzaam op. Toen de bezetters eind april 1943 plotseling 300.000 oud-militairen oproepen om in Duitsland te gaan werken, sloeg de vlam in de pan. Beginnend in Hengelo, braken in heel Nederland onlusten uit en werd er gestaakt. Iedereen leek mee te doen, de saamhorigheid was groot. Maar óók zag men geen gevaar. De bezetters waren toch vrij redelijk geweest in de eerste drie oorlogsjaren?

De bezetters schrokken enorm van de volksofstand, en stelden met grote haast een Standrecht in. Ze maakten vlug een aantal strenge regels bekend, zoals over staking, avondklok, samenscholing of wapenbezit, en overtreders zouden snel en streng worden gestraft. Hoe? Dat bleef aanvankelijk in het midden. De Ordnungspolizei werd ingezet om de orde te herstellen. Willekeurige arrestaties werden verricht. Onder het mom van 'samenscholing' werd gericht geschoten op groepjes mensen, ook al kwamen ze bijvoorbeeld samen uit de kerk. Anderen overtraden nietsvermoedend de 'avondklok' waarvan ze nog niet hadden gehoord.

GEHEIME PLAATS

Ter dood veroordeelden werden op een geheime plaats gefusilleerd en op een geheime plaats begraven. De bezetters wilden daarmee voorkomen

Stakers in Vriezenveen, april 1943

dat de slachtoffers martelaars werden, die de verzetsgeest zouden aanwakkeren onder de bevolking. Maar deze regel was geheim, en dus niet bekend bij de bevolking. De families van de verdwenen slachtoffers bleven in totale verbijstering achter: een volstrekt onverwachte moord voor een klein of géén vergrijp, waarna de lichamen verdwenen. Of waren ze niet dood? Waren ze misschien meegenomen naar Duitsland? Er waren daar toch dringend werkkrachten nodig?

Na een kleine twee weken leek de rust weergekeerd te zijn. Beide kanten hadden elkaars ware gezicht echter gezien, en dat broeide voort in houding en gedrag. Om twee redenen is deze geschiedenis nog erg actueel.

De eerste reden is vermissing. De bezetters zetten de verdwijning van slachtoffers in als extra intimiderende terreurdaad. Zo verdwenen meer dan honderd veroordeelden.

Het ongewisse zou bijdragen aan de angst onder de bevolking, waardoor hun verzet zou breken. Na de bevrijding werden 53 slachtoffers gevonden in massagraven in

Groningen, Overijssel, Gelderland en Limburg, 56 bleven vermist. Zij zijn nooit gevonden.

VERMISSING IS NU

Verdwijning kent een datum. Vermissing is nú. Een vermissing kan pas worden afgesloten en een datum krijgen als de vermiste wordt gevonden. Dood of levend. Tot die tijd blijft de vermissing actueel.

Het verhaal van de April-meistakingen en het wrede neerslaan ervan door de bezetters, dat is het Grote Verhaal. Maar in onze persoonlijke levens speelt het Kleine Verhaal. Onze betrokkenheid bij de slachtoffers en hun families, met naam en toenaam.

Oma Wilhelmina, op straat doodgeschoten. Oom Willem, Opa Euwe, na de bevrijding in massagraven gevonden. Opa Albert, Oom Gezinus, omgekomen in Duitse kampen na ernstige ontberingen en mishandelingen. Tante Grietje, Opa Frits, Oom Harm, op een geheime plek begraven en nog steeds vermist.

Hun namen openen de deuren naar de vele, soms nooit uitgesproken en gedeelde verhalen erachter, die een brug kunnen slaan tussen toen en nu, tussen oudere en jongere generaties, en naar de huidige samenleving én actuele situatie.

ZOVEEL VERHALEN

En dat zijn zoveel verhalen, die, wanneer ze worden gedeeld, nieuwe gesprekken ontketenen...

Het gezin De Witte in 1962. Truus is het meisje met de strikken, het één na oudste kind. Vader Wiebe kon niet over de oorlog praten. De ervaringen kwamen terug in angstige nachtmerries. Hij overleed in 1975, nog maar 49 jaar oud.

Allereerst natuurlijk het verhaal van de April-meistakingen... Intens verdrietig, onrechtvaardig en ingrijpend. Dat mógen we niet vergeten. 'Pap, wat is er precies gebeurd? Waarom hier? Waarom zij? Om niets? Zomaar op straat? Hoe kon dit gebeuren? En een begrafenisdienst was verboden?...'

En zo is er het verhaal van de massagraven... 'Gevonden in een massagraf? Waar? Hoe hoorde je dat, en van wie? Hoe reageerde je? Wat, kwamen ze langs met lapjes stof, nodig voor de identificatie? Och pap, wat moet dat wat geweest zijn!'

Maar het verhaal gaat niet alleen over mei 1943. De gebeurtenissen zetten andere verhalen in werking. Verhalen die zich uitstrekken tot nú, zoals het verhaal van de vermissing: 'Mam, hoe probeerden jullie verder te leven? Konden jullie dat? Hoe hebben jullie gezocht, en hoelang? Van wie kreeg je hulp en van wie had je hulp verwacht? Hoe kon je hoop en vrees combineren? Kwam er een moment waarop je dacht... nu komt hij nooit meer terug? Of had je het gevoel hem dan dood te verklaren?'

OMA, HOE WAS DAT?

Zo is er het verhaal van de gezinnen die plotseling uiteenvielen. Vrouwen

werden weduwe. Moeders stonden er alleen voor. Kinderen waren hun vader kwijt. Broers, een tante, zoons, grootvaders, kleinzoons, verloofden waren plotseling verdwenen of om niets vermoord: 'Oma, hoe was dat? Hoe praatten jullie? Huilden jullie? Of niet? Hoe kwam je aan geld voor het dagelijkse leven? Wie deed de taken die bleven liggen?'

'Mama, hoe was dat om zonder vader op te groeien, met dat vreselijke verhaal, waarover al dan niet gepraat kon worden? Hoe was het op school? En met al je latere ervaringen die je zo graag met je vader had willen delen?'

Zo is er het verhaal van sparen en ontzien. De ouderen die de jongeren niet met akelige verhalen wilden belasten, de jongeren die de akelige herinneringen van de ouderen niet wilden oprakelen om hen geen pijn te doen. Een samenzwering van zwijgen, waardoor het verzwegen verhaal juist zo aanwezig werd. Maar ongrijpbaar. Een verhaal dat juist gedeeld mag worden om nieuwe gesprekken te ontketenen.

NIEUW VERHAAL

Gesprekken die helen: 'Pap, hoe is het om dezelfde naam te hebben? Mam, ik wil zo graag weten waarom je zo vaak verdrietig voor je uit staart. Ik wil je zo

graag troosten. En troost als je blijft ook mij door je verhaal met me te delen...'

Zo is er een nieuw verhaal ontstaan. Wisten onze ouders en grootouders maar wat wij nu weten, nu er zoveel meer over de April-meistakingen bekend is geworden, en nu de eerst wat weggemoffelde en minderwaardig gevonden stakingen meer en meer deel zijn gaan uitmaken van de maatschappelijke dialoog. Waarom duurde dat zo lang?

WAARHEID EN LEUGEN

Zo is er het verhaal van waarheid en leugen, van kwaadaardig optreden van de ene mens tegen de ander. De slachtoffers die op een geheime plaats werden begraven. De slachtoffers die naar Duitse kampen werden afgevoerd, waarna enkelen na vreselijke ontberingen stierven. De slachtoffers die zomaar op straat werden doodgeschoten.

Ondergeschikten van de Ordnungspolizei gingen vrijuit. En hun leiders hielden vol dat ze onschuldig waren en orders uitvoerden. Een verhaal dat gedeeld mag worden om nieuwe gesprekken te ontketenen: Hoe kan een wet gemaakt worden, die de ene persoon alle macht geeft en de andere alle macht ontnemt? Hoe kan het dat bijvoorbeeld een kerkelijke majoor van de Ordnungspolizei niet naar christelijke wetten luistert maar wel naar nazi-orders, waarover hij bovendien nog liegt? Hoe hadden ze orders kunnen uitvoeren terwijl ze wisten dat er van alles niet klopte, en dat de nieuwe regels en straffen bij de bevolking nog niet bekend konden zijn?

SCHULD

En moeten we ook niet stilstaan bij het verhaal van de kinderen en kleinkinderen van de daders? Volstrekt onschuldig maar zwaar gestraft. Met zwijgen, schaamte, verwarring, en een versplinterd familiebeeld. Levenslang... 'Hoe is het voor je om onze verhalen te horen? Vertel me dat van jou, ik luister. Zullen we elkáars verdriet begrijpen, en door de tranen heen naar elkaar glimlachen? Want wij zijn het sámen, die verzoening kunnen leven, die vrede kunnen leven.'

MENSELIJKE KEUZES

En zo komen we op het verhaal van menselijke keuzes. Welke wegen kies je als mens? Hoe wil je leven? Wat wil je wel doen, en wat niet? Hoe ga je met anderen om? Welke ruimte geef je, of neem je? Waar kom jij tegen in opstand, en op welke manier?

Hoe waardevol is bijvoorbeeld vrije meningsuiting voor jou, van eenieder? Welke waarden streef jij na, en op welke manier? Hoe zoek jij naar waarheid, naar rechtvaardigheid? En zelfs, hoe kan de ene mens een beest worden en de andere de goedheid zelve? Vragen, waarbij het er meer om gaat om samen voortdurend stil te staan bij de vraag zélf, dan om het vinden van afsluitende antwoorden.

STEM AAN SLACHTOFFERS

Laten we deze vragen actueel houden en voortdurend samen leven. Wat zich tijdens de April-meistakingen heeft afgespeeld is een ernstige misdaad tegen de menselijkheid,

die grote gevolgen heeft gehad voor de getroffen gezinnen, tot op de dag van vandaag. Door dat in verhalen en gesprekken te delen, door samen te leren van al die vragen die we daaruit laten voortvloeien, door de antwoorden daarop uit te dragen, geven we tóch een stem aan de slachtoffers die vielen. Zo zijn wij het, die hen postuum iets laten betekenen. Zo geven we zin aan wat zo volstrekt zinloos leek en tillen we 1943 naar nu, naar ons dagelijkse leven, 80 jaar later. ■

TRUUS DE WITTE (1956) STUDEERDE GEDRAGS- EN MAATSCHAPPIJ-WETENSCHAPPEN AAN DE RIJKSUNIVERSITEIT GRONINGEN. ZE PROMOVEERDE IN 2010 OP HET BOEK OP EEN ONBEKENDE PLEK BEGRAVEN, EEN ONDERZOEK NAAR OORLOGSVERMISSING NA DE APRIL-MEISTAKINGEN VAN 1943. TRUUS DE WITTE WAS (EN IS) PERSOONLIJK BETROKKEN BIJ DIT ONDERZOEK. HAAR OOM BROER DE WITTE WERD TIJDENS DE STAKINGEN IN 1943 GEARRESTEERD, DOODGESCHOTEN DOOR DE

DUITSERS EN OP EEN ONBEKENDE PLAATS BEGRAVEN. HAAR VADER WIEBE WERD OOK GEARRESTEERD, MAAR OVERLEEFDE DE OORLOG. TOT ZIJN DOOD LEED HIJ ONDER DE VERMISSING VAN ZIJN BROER; VERDRIET WAAROVER HIJ MOEILIJK KON PRATEN. HET ONDERZOEK VAN TRUUS DE WITTE LEIDDE MEDE TOT HET ONTSTAAN VAN DE WERKGROEP VERMISTE PERSONEN TWEEDE WERELDOORLOG.

Het plakkaat waarmee de standrechtelijke executie van Broer de Witte, oom van Truus de Witte, bekend werd gemaakt. Hij werd vermist nadat hij op 3 mei 1943 werd doodgeschoten. Bij de vondst van een massagraf in november 1945 werd Broer de Witte aanvankelijk abusievelijk 1945 geïdentificeerd als Frits van de Riet. Dat kwam pas aan het licht bij nader onderzoek in 1995. Het lichaam van Van de Riet – als ‘onbekende’ op Loenen begraven – is in 2008 herbegraven bij Broer de Witte in Marum (Groningen).

DOODSTRAF

Door het Politiestandrecht in Groningen werden wegens overtreding der verordeningen van het STANDRECHT, ter dood veroordeeld:

**BEREND TRIP, Landbouwer
BROER DE WITT, Veehouderszoon
HARM BAKKER, Magazijnbediende**

HET OORDEEL IS VOLTROKKEN

GRONINGEN, den 3 Mei 1943

**De Höhere SS- und Polizeiführer
in den Niederlanden**

Gez. RAUTER

**SS Gruppenführer und
Generalleutnant der Polizei.**

Een eerbetoon aan de 3000 werknemers van Stork, die op donderdag 29 april 1943 spontaan het werk neerlegden als uiting van protest tegen de Duitse bezetter. Dat had de stichting Bernhards Ontmoeting voor ogen bij de herdenking van de April-meistaking, 80 jaar geleden. Het initiatief voor een eerbetoon aan deze helden resulteerde in een muziektheaterproductie met de veelzeggende titel Hengelo Heroes 1943. De plek waar deze 'vertelling, ondersteund door beelden en muziek' zich op donderdag 6 en vrijdag 7 april ontrolt, is al even veelzeggend: De imposante hal van De Gieterij, het onderkomen van het ROC in Hengelo, waar het allemaal begon.

HENGELO HEROES brengt oorlog voor ROC-studenten dichterbij

'Er was maar één plek, waar we dit konden doen', zegt mede-initiatiefnemer Antek Olszanowski. De keuze voor deze historische plek betekende ook dat van meet af aan studenten van het ROC actief bij het project werden betrokken. Waarbij volgens Antek overigens wel de nodige sceptis moest worden overwonnen. 'Docenten zeiden bijvoorbeeld: het is hun oorlog niet. Nou, dat is het wel geworden!' Studenten van verschillende studierichtingen verdiepten zich in de verhalen van de April-meistaking in 1943 bij onder meer het maken van een pr-plan, programmaboekje en de videobeelden, die onderdeel uitmaken van de voorstelling. Antek: 'In totaal waren zo'n 60 tot 70 studenten betrokken bij het project. Dat zijn allemaal ambassadeurs geworden van de herdenking van de April-meistaking.' De medewerking aan dit project heeft volgens Antek de oorlog in meer algemene zin voor de studenten dichterbij gebracht. 'Door wat er nu in Oekraïne gebeurt, zien jongeren dat vrijheid en democratie uitermate broos zijn. Net als tijdens de Duitse bezetting. Dat roept vragen op als: wat zou jij hebben gedaan in die situatie? Maar ook het besef dat je de morele plicht hebt op te staan

als die waarden op het spel staan. Dat hebben de studenten heel goed begrepen.'

BREED ONDERSTEUND

Het initiatief van de stichting Bernhards Ontmoeting voor het project Hengelo Heroes wordt breed ondersteund in Hengelo. Behalve de studenten van het ROC werken kunst- en techniekcentrum Oyfo en muziekvereniging Armonia mee en is

er groot projectkoor met 170 zangers en zangeressen samengesteld. Professioneel verhalenverteller Margot Vermeulen heeft de verbindende teksten geschreven, die ze ook zelf ook zal uitspreken. Op basis van historische gebeurtenissen en feiten tijdens de April-meistaking

heeft ze een verhaal gemaakt rond het fictieve personage Joachim Nussbaum, een Joodse jongen van een jaar of veertien, die na de Kristallnacht in november 1938 door zijn ouders naar een familielid in Twente wordt overgebracht. Hij duikt onder in Hengelo, waar hij de April-meistaking bij Stork meemaakt. In de voorstelling vertelt deze Joachim als ooggetuige over de gebeurtenissen tijdens de staking, die op 29 april 1943 bij Stork in Hengelo begon. De vertelling wordt muzikaal omlijst door het orkest van Armonia en het grote projectkoor met liederen als Alle Menschen werden Brüder en De rebbe leert de kinderen schrijven van Willem Wilmink.

WACHTLIJST

Aanvankelijk was één uitvoering van Hengelo Heroes 1943 gepland in De Gieterij, maar de publieke belangstelling bleek zo groot dat in goed overleg met het ROC de voorstelling op vrijdag 7 april nog een keer wordt uitgevoerd. Nadat voor de eerste uitvoering op 6 april alle 500 kaarten binnen enkele weken waren uitverkocht, is inmiddels ook de voorstelling op 7 april al weer volgeboekt. Belangstellenden kunnen zich bij Schouwburg Hengelo (www.schouwburghengelo.nl) op een wachtlijst laten plaatsen. ■

In plaats van kaarten

Ik hou van rouwadvertenties. En nu niet denken: ja, ik snap wel waarom. Ik lees graag overlijdensberichten omdat met weinig woorden een hele familiegeschiedenis duidelijk wordt. Het is jammer dat het zo ontzettend duur is want ik vind dat iedereen minimaal één keer met zijn hele familie en vriendenkring in de krant mag staan.

Ik hou van volle overlijdensberichten. Met alle namen én woonplaatsen van de partner, kinderen, kleinkinderen, eventuele achterkleinkinderen en het liefst ook de naam van de hond, met een hondenpootje ernaast. Om het geheel af te maken: was er sprake van een ziekbed of een plotseling overlijden? Als dan ook nog de vriendenclub, het werk, de buurt en de vereniging een advertentie plaatsen, dan is mijn plaatje compleet. Met een foto erbij – die je tegenwoordig steeds vaker ziet – leest zo'n advertentie als een miniroman.

In de rouwadvertentie wordt de overledene doorgaans nog flink geroemd en gelauwerd: zorgzaam, innig geliefd, bijzonder, warme persoonlijkheid of een fijne collega met veel humor. Je zou de overledene bijna zelf gekend willen hebben. En van een hele krantenpagina vol met berichten met dezelfde overledene denk ik stiekem: poeh, die is echt belangrijk geweest, best speciaal om zoveel advertenties te krijgen.

Met enige regelmaat moet ik glimlachen om de teksten. Wat te denken van de zin in een overlijdensbericht dat onlangs in de krant stond: *Hierbij zeg ik mijn Volkskrant-abonnement op.* Of bij iemand die bijna 100 jaar is geworden: *Onverwachts is overleden.* Onverwachts als je bijna 100 bent? Ik zou zelf kiezen voor plotseling. En

de reden van geen koffietafel wordt in deze advertentie uitgelegd: *diegenen die koffie wensen, hebben volgens M. tijd genoeg gehad om die samen met haar te drinken.* M. draait er na haar dood niet omheen: geen koffie komen drinken toen ik nog leefde, dan zeker niet op mijn uitvaart.

Wil je na de dood de naam van de overledene levend houden, dan past een in memoriam. Een specifieke in memoriam hield mij bezig, namelijk die van mevrouw Van den Boezem die is geboren in 1898 en overleden in 1972. Vorig jaar stond een in memoriam voor haar in de krant met de tekst eronder: *iedere dag.* Iemand denkt dus nog iedere dag aan mevrouw Van den Boezem, die vijftig jaar geleden is overleden. Diegene moet inmiddels zelf ook al behoorlijk op leeftijd zijn. En ze heeft dus zoveel betekend dat iemand nog iedere dag aan haar denkt. Ik heb mevrouw Van de Boezem op internet opgezocht maar niets gevonden. Dit plaatje kon ik daardoor niet compleet maken. Een boek met een open einde.

De volgende tekst is niet van mezelf maar ik leg hem bij deze al vast. Boven mijn advertentie graag de woorden: *Een vrolijke groet voor wie nog moet.*

DE LAATSTE 25 JAAR zijn er op het terrein van wetenschapscommunicatie veel initiatieven genomen om wetenschappelijke thema's voor een breed publiek toegankelijk te maken. De wetenschap is tegen wil en dank (vooral door de invloed van social media) in een *catch-22* situatie verzeild geraakt: de wetenschap, die haar bestaansrecht ontleent aan twijfel, wordt als zodanig meer en meer in twijfel getrokken. Wetenschappelijke bevindingen worden afgedaan als 'ook maar een mening'. Waar wringt de schoen in het huidige debat bij de inzet van

Geloof, hoop & wetenschap

wetenschappelijke data? Gebruiken beleidsmakers en politici de onderzoeksresultaten eenzijdig? Waar komen in de huidige maatschappij de anti-wetenschappelijke

Twijfel delft als eerste het

In het boek *Hooghouden* noemt René ten Bos zichzelf een redelijk talentvolle voetballer. Hij schat – met een knipoog – voetbal hoger in dan religie, omdat het meer nog dan de verschillende wereldgodsdiensten alles overstijgend is. Speels provocerend houdt hij in filosofische zin de bal hoog. Soms te hoog, volgens hemzelf. Een scepticus pur sang, deze oud Denker des Vaderland. Die zich als supporter van FC Twente én filosoof behendig tussen de linies beweegt, afwisselend op het speelveld van de wetenschap en in het publieke domein. Om vervolgens in zijn stamcafé te horen wat er zoal leeft onder het volk.

TEKST WIM HULLEGIE EN BEN SIEMERINK

'Het volk' vormt de rode draad in leven en werk van filosoof René ten Bos. Het verklaart zijn fascinatie voor een volkssport als voetbal in het algemeen en een volksclub als FC Twente in het bijzonder. Voor de hoge en de lage cultuur. Zijn afkomst – zoon van een textielarbeider uit Hengelo – vormt ook de drijfveer om zich, opgeklommen tot vertegenwoordiger van de intellectuele elite, veel 'onder het volk' te begeven. In de kroeg, op de tribune bij een voetbalwedstrijd. 'Ik kom uit het volk. Mijn vader werkte bij de KNKS in Hengelo. Ik ben heel erg bezig met het volk, omdat ik vind dat het volk op dit moment verneukt wordt.'

Wat hoor je dan zoal in de kroeg en op de tribune?

'Nou, ze mogen niet meer roken in hun café, ze mogen geen rookworst meer eten, want dat is niet gezond. Straks mag je de hond niet meer op de Veluwe uitlaten omdat het bijdraagt

aan de stikstofuitstoot. Ze mogen geen diesel meer rijden, geen vuurwerk meer afsteken, noem maar op. Mijn punt is, je neemt gewone mensen steeds meer dingen af. Dat verwijt ik ook de linkse politieke partijen: ze hebben geen oog meer voor *demos*, het volk. Dus, wat je vroeger in marxistische termen proletariërs zou noemen.'

Je hoort steeds vaker: ze pakken ons alles af. Sta jij dan aan de kant van de mensen die dat zeggen?

'Nee, mijn positie als filosoof is dat ik nooit helemaal aan één kant sta. Ik wijs er wel op dat dit zal gaan leiden tot grote frustraties. Dat zie je dan ook bij de mensen, die ik spreek en die ik goed ken, ook vrienden van mij. Die hoef je niet te vragen of ze nog een arts vertrouwen of de gewone kranten. Als ik bijvoorbeeld zeg dat ik *The Guardian* lees, dan zeggen ze: ja, dat is een kutkrant, die meedoet met het Wereld Economie Forum. En dat is ook zo, dat kan ik eigenlijk niet ontkennen. En dat geldt ook voor fatsoenlijke kranten als de *NRC* en *De Volkskrant*, die lezen die mensen niet

meer. De *Volkskrant* is echt een vreemde naam voor een krant die zich zo heeft afgekeerd van het volk. Zelf schreef ik in 2019 een boek over deze thema's: *Het volk in de grot.*

VOETBALDIER

Het volk heeft dus de aandacht van René ten Bos als filosoof. Maar het voetbalspel zelf zit hem in het bloed. Ten Bos is een voetbaldier dat het spel benadert vanuit begrippen als complexiteit en contingentie. Moeilijke woorden voor toeval en onzekerheidsprincipes in de natuurkunde.

Als het gaat om de bal, haal je in je boek op een gegeven moment Newton en Einstein erbij. Je schrijft bijvoorbeeld dat biljarten een spel is van Newtoniaanse logica en voetbal kwantummechanica. Een biljarter speelt met een perfecte bal die niet verandert. In het biljart gelden dus de onverbidelijke wetten van de klassieke natuurkunde: mooi, maar voorspelbaar. Bij Einstein is een bal ook een object in de ruimte, maar dan met een ander soort dichtheid of elasticiteit dan de ruimte

tendensen vandaan? Zijn de verspreiders van wetenschappelijke kennis zelf te arrogant geworden? Laten ze de twijfel te weinig zien? Of misschien wel te veel? Wim Hulleger en Ben Siemerink gaan – onder de noemer *Geloof, Hoop & Wetenschap* – voor TKKR in gesprek met vooraanstaande wetenschappers uit Twente met als doel de huidige impasse te doorgronden. In de derde aflevering: René ten Bos, Hengelo, 1959. Filosoof en hoogleraar aan de Faculteit der Managementwetenschappen van de Radboud Universiteit in Nijmegen. Ten Bos staat bekend als een

‘publieksfilosoof’. Van 2017 tot 2019 was hij Denker des Vaderlands. Hij is columnist van het *Financieele Dagblad* en schreef tal van boeken over uiteenlopende onderwerpen als filosofie, management, milieu en ecologie. In zijn laatste boek *Hooghouden*, dat hij samen schreef met *Trouw*-journalist Peter Henk Steenhuis, beschouwt René ten Bos de wondere wereld van het voetbal met een filosofische blik. Als filosoof staat hij in de ‘sceptische’ traditie. Zijn motto: ‘We moeten iedereen die de neiging heeft een richting te wijzen ten diepste wantrouwen.’

onderspit bij een crisis

er omheen. Mag je kwantummechanica eigenlijk wel zo gebruiken?

‘Nee, natuurlijk niet! Maar ik doe het wel. Ik mag er toch wel een bepaalde metaforiek aan ontleen? Het is natuurlijk wel zo, dat Einstein heel anders dacht over ruimte dan Newton. Onder meer op basis daarvan zeg ik dat een voetbal meer is dan louter een object in de ruimte.

Over ruimte gesproken, je hebt het in je boek over Frenkie de Jong, die altijd ruimte om zich heen heeft.

‘Dat zit ’m in die kleine bewegingen, die hij met z’n lichaam maakt, waardoor hij iemand zomaar het bos in kan sturen. Maar, hij ziet ’t ook. Iedereen die wel eens tegen echt grote voetballers heeft gespeeld, weet dat het vaak niet eens zozeer aan de techniek ligt, maar veel meer aan het inzicht.’

Jij schrijft ergens, voetbal is contingentie. Het is een spel van de mogelijkheden, je weet niet waar het naar toe gaat. Tegelijkertijd is voetbal ook de wereld van het lagere, schrijf je ergens. Maar, het tegenover elkaar zetten van het hogere en het lagere is niet waar je op uit bent?

‘Voetbal wordt door heel veel mensen met enig dedain beschouwd. Ik hoor vaak: goh, hou jij van voetbal? Ja, ik hou van voetbal! Ik ken ook best veel intellectuelen die van voetbal houden. Maar er bestaat toch wel het idee dat voetbal niet past bij de beau monde. Er wordt op neergekeken. Het boek

Hooghouden laat zien dat er eigenlijk niet zoveel redenen zijn om er op neer te kijken. Dat heeft niet alleen te maken met de complexiteit van betaald voetbalorganisaties, maar ook met de complexiteit van het spel zelf. Iedereen, die zelf gevoetbald heeft – wat ik heb gedaan – weet hoe ingewikkeld het is. Ik heb een mateloze bewondering voor spelers, die een hoge bal in één keer doodleggen. Dat zijn echte skills.’

STREETCULTURE

Maar een bal hooghouden, dat is echt een trucje. Daar moet je wel veel voor trainen, maar het blijft een trucje, toch?

‘Dat is *street culture*. Mijn zoon Boris kan dat waanzinnig goed.’

Vertegenwoordigt die street culture dan het lagere of het hogere?

‘Je moet het onderscheid een beetje laten vallen. Dat is natuurlijk de hele bedoeling van het boek. Ik wil laten zien dat het lage ook het hoge kan zijn en omgekeerd. Dus, de binaire logica laat ik vallen. Door *street culture* ook cultuur te noemen, lift je ’t op naar het hogere. Toen ik een

**‘ZE MOGEN NIET MEER
ROKEN IN HUN CAFÉ,
ZE MOGEN GEEN
ROOKWORST MEER
ETEN, WANT DAT IS
NIET GEZOND’**

beviend jazzpianist een filmpje liet zien van mijn zoon Boris, die een bal hooghoudt, zei hij: dat is precies wat ik doe. Net zo lang oefenen, tot je het in de grip hebt.’

Een bal hooghouden en goed kunnen voetballen, zijn toch twee verschillende dingen?

‘Kijk, voetbal is eigenlijk een pervertering van wat mensen met een bal willen doen. Als kinderen met een bal spelen, dan willen ze die bal bij zich houden. Het eerste wat je doet, is de bal naar je toe halen, terwijl een trainer je leert om die bal juist af te geven. Alle balspelen, voordat voetbal ontstond, waren gebaseerd op balbezit.’

MENSONVRIENDELIJK

Wat is dan het perverse aan voetbal?

‘Het meest perverse is natuurlijk dat je het niet met je handen mag doen. Sport is altijd omgaan met zelf opgelegde obstakels. Voetbal is wat dat betreft een van de meest mensonvriendelijke sporten. Handen, die zo geschikt zijn om met allerlei gereedschappen om te gaan, ook met ballen, zijn verboden.

Evolutionair gezien zijn miljoenen jaren geleden de handen vrij gekomen op het moment dat we het bipedalisme, het lopen op twee benen, zijn gaan ontwikkelen. De handen waren nooit zo verfijnd ontwikkeld als we niet op twee benen waren gaan lopen. Je kunt de voeten dus niet los zien van de handen.

*René ten Bos,
filosoof en
hoogleraar aan
de Faculteit der
Management-
wetenschappen
van de Radboud
Universiteit in
Nijmegen.
Foto Merlijn
Doomernik*

‘Natuurlijk. Als je bijvoorbeeld een berg beklimt, gebruik je zowel je handen als je voeten. Dan weet je dat je eigenlijk een viervoeter bent.’

René ten Bos noemt zichzelf een echte supporter. Van FC Twente. Hij ziet, naar eigen zeggen, per jaar zo’n 20 tot 22 wedstrijden van de Enschedese club. ‘Als ik kan, ben ik er bij.’ In 1968 was hij, in het oude Diekman, voor het eerst bij een thuiswedstrijd van FC Twente. ‘Moet je je voorstellen. In die tijd lag de textielindustrie op z’n gat. En toen kwam het grote Ajax. Twente wint dan met 5-1, met een van de briljantste goals ooit van Theo Pahlplatz. Toen is het vuurtje gaan branden.’

Jij zegt dat FC Twente een club is van textielarbeiders en turfstekers, een echte volksclub, dus. Is dat nog steeds zo?

‘Nee. Maar het is wel de achtergrond. Het bepaalt de identiteit van de club. Het verklaart waarom die club ook zo groot is. Bij elke thuiswedstrijd komen de bussen met supporters vanuit heel Twente. Albergen, Vriezenveen, Tilligte, noem maar op.’

TELEURSTELLINGENFABRIEK

Je zegt ook: voetbal is een teleurstellingenfabriek.

‘Dat klopt. En omdat het teleurstellingenfabriek is, is de hunkering naar succes ook zo groot. Enschede is een wat rauwe stad. En het is heel belangrijk voor zo’n stad dat er een goede, gezonde voetbalclub is. Los nog van de vraag of ze kampioenen worden of niet, ik ben veel meer geïnteresseerd in de bestendigheid van zo’n club. Dat de mensen die bijna niks anders hebben in hun leven daar elke twee weken naar toe kunnen. Ik ken mensen, die hebben hele altaars ingericht voor hun club. Dat vind ik geweldig.’

‘Bij religie, maar ook bij voetbal heb je altijd de discussie: wie zijn de echte supporters? In Vak P heb je echte FC Twente-fundamentalisten. Die vinden alles wat er voor de rest nog in het stadion zit maar een stel watjes. Ik zat vroeger zelf ook in Vak P, dus ik ken het.’

Noem jij die fundamentalisten ook supporter?

‘Jazeker! Je hebt supporters ook in allerlei soorten en maten. En sommigen moet je natuurlijk af en toe even intomen.’

AJAX GEEN VOLKSCLUB

Jij maakt onderscheid tussen supporters en fans.

‘AJAX IS NOOIT EEN GROTE VOLKSCLUB GEWEEST. FC TWENTE, FEYENOORD EN NAC WEL.’

‘Ajax, bijvoorbeeld, is geen echte club. Dat vergeten mensen wel eens. Ajax is natuurlijk baanbrekend geweest als het om voetbal gaat, maar het is nooit een grote volksclub geweest. Bij Ajax op de tribune zitten mensen uit het hele land. Daar kan het gebeuren dat een wedstrijd begint met 56.000 toeschouwers en eindigt met 18.000. Dat is in Enschede ondenkbaar. In de Grolsch Veste zit je met Tukkers. In de Kuip met mensen uit het zuiden van Rotterdam en de steden die daar in de buurt liggen en bij NAC met mensen uit vooral Breda. Dat zijn voor mij de drie grotere volksclubs: FC Twente, Feyenoord en NAC.’

Voor jou is voetbal affectief theater. Wat bedoel je daarmee?

‘Het is voor mij een ervaring. Iets wat je raakt. Het is soms superspannend, maar tegelijkertijd is er ook de humor. Als Vlap niet zo goed speelt, dan vliegen de woordspelingen je om de oren. Ik herinner me een wedstrijd van Helmond Sport tegen Ajax, waar ik met een vriend naar toe ging. Ajax viel alleen maar aan, maar in de rust was het nog steeds 0-0. Zegt zo’n Brabo op de tribune: Ik vind dat Ajax best goed stand houdt...’

Je schrijft ook: voetbal is groter dan religie.

‘Daarmee doel ik op het syncretisme, het oude geloof dat alle godsdiensten ooit bij elkaar zullen komen. Nou, als iets overstijgend is, dan is het voetbal. Ik herinner mij een prachtige anekdote van de Franse antropoloog Claude Lévi-Strauss over het voetbal dat naar Papoea Nieuw Guinea werd gebracht. Die mensen daar waren zo enthousiast dat ze meteen aan het voetballen gingen. Alleen, ze hielden nooit op! Omdat ze vonden dat het echte doel van voetbal een gelijkspel moest zijn. Maar, serieus, voetbal doortrekt alles. Het is overal. Daarom hebben we – met een lichte kwinkslag – in het boek *Hooghouden* ook gezegd: religie is voetbal, in plaats van voetbal is religie. Daar hoorden ze bij de EO van op, dus die hebben met mij een podcast gemaakt.’

INCOMPETENT VERKLAARD

In je boek ‘Hooghouden’ heb je het over incompetentiecompensatiecompetentie’,

zowel in het voetbal als de echte wereld. Dat betekent zoveel als het vermogen om je incompetentie te verhullen.

‘Die komt van de Duitse filosoof Odo Marquard, een typische compensatiefilosof. Ik ben altijd geïnteresseerd in compensatiefilosofen: voor iets wat je krijgt, moet je altijd iets teruggeven. Marquard zelf betreft dit op filosofen. Dat waren ooit de belangrijkste mensen in het oude Griekenland, ze bedreven wetenschap en filosofie, maakten het recht, enzovoort. Maar op een gegeven moment werden al die taken weggenomen. Wetenschappers en theologen hadden de filosofie niet meer nodig en daardoor werden filosofen in steeds meer bereiken van het leven incompetent verklaard. Overbodig. Je had ze niet meer nodig. Sindsdien is iedere filosoof alleen maar bezig om dat te compenseren: incompetentiecompensatiecompetentie. Dus, we lullen overal over mee, denken overal verstand van te hebben...’

Volstrekt overbodig, dus?

‘Ja. En daar zit een schitterende zelfsceptis in. Voor mij is deze term ook naadloos van toepassing op bestuurders en managers. Die doen dat ook.’

Er wordt getwijfeld aan alles. Ook aan wetenschappers. Hoe ga jij daar als filosoof mee om? Hoe breng je de verbinding weer tot stand met die twijfelaars?

‘Dat is een van de taken die ik heb. Wat ik doe op de universiteit, noemen ze valorisatie, de brug slaan tussen de academische wereld en de mensen aan de andere kant. Daarom ben ik ook zo vaak op pad om aan mensen uit te leggen wat er eigenlijk achter die klimaatwetenschap zit.’

LOUTERENDE ERVARING

Zo heb je ook een boekje over corona geschreven. Dat is een aanval op de monocausaliteit, als we het goed hebben begrepen?

‘Niet alleen op de monocausaliteit, maar ook op de al te snelle bereidheid om het evenwicht van de trias politica op te geven. Dus alles is gericht op de executieven, de uitvoering van beleid. Discussiëren doen we niet meer. We worden moe van praten. We moeten maar ophouden met het gelul. Dat zijn gewoon citaten. *Ich will die Diskussionsorgie nicht mehr*, zei Angela Merkel. Terwijl de essentie van een democratie natuurlijk eindeloos lullen is. Niemand mag het laatste woord hebben. Dat laatste woord houdt me heel erg bezig. Ik overweeg zelf een boek te schrijven met zo’n titel: Het

laatste woord.'

Jij hebt dus kritiek geleverd op de coronamaatregelen, maar heeft dat ook kritiek op jou opgeleverd?

'Ja, hoor. Ik ben flink gemengeld in de pers. Sommigen vonden het nodig mij de grond in te boren. Dat was een uitermate louterende ervaring. Je weet dan namelijk precies waar de poppetjes staan. En je weet ook precies wie bang is om dood te gaan en wie niet.'

Hoe bedoel je dat?

'Nou, mensen zijn vaak zo bang voor zo'n virus, dat ze iedere vorm van relativering van het vraagstuk niet accepteren. Wat ik er tegenin heb gebracht, is scepsis. Ik heb me behoorlijk goed verdiept in epidemiologie en ook in wat er gebeurt in die lijven. Ik wees er bijvoorbeeld van meet af aan op dat het virus niet de enige oorzaak is. Daar heb je het al: monocausaliteit neemt de plek in van multicausaliteit. Ik ben daarop in *Vrij Nederland* helemaal afgemaakt door Carel Peeters. Maar mijn boek is in medische kringen wel heel goed ontvangen. Ik heb heel veel lezingen gegeven, ook voor epidemiologen. In de epidemiologie is het grote probleem dat heel veel ziektes niet één enkele oorzaak hebben.'

ANGSTMODUS

In de zorg brak paniek uit. Iedereen schoot in de angstmodus.

'Dat is wat er gebeurt. Mijn vrouw en ik hebben samen zeven kinderen. Dan is het onmogelijk om iemand uit te sluiten. Als de eerste op school dan besmet raakt, gaan wij niet alle kinderen op zolder gooien. Dus, wij hebben 't allemaal gehad. En niet 1 keer, maar we zijn allemaal wel drie of vier keer besmet geweest. Ik heb er zelf helemaal geen last van gehad. Ik ben wel gevaccineerd, maar alleen omdat al heel snel bleek dat als je dat niet deed, dan kwam je nergens meer in. Dat is natuurlijk heel gek. En dan wordt er ook nog eens bij gezegd: je moet het ook doen voor een ander. Dat is echt de grootste leugen geweest! Een knalharde leugen. Net doen alsof je niet meer besmettelijk bent als je je laat vaccineren. Ik ben geen anti-vaxxer, ook nooit geweest. Dus, ik wil best nog wel aannemen dat een vaccin de kans dat je ziek wordt reduceert. Maar dat daar dan nog zo'n propaganda-truc overheen komt, daar kan ik slecht tegen.'

Maar als jij zoiets zegt, bijvoorbeeld in een talkshow, dan zit je dus in de hoek van de anti-vaxxers?

'Ik kreeg van mijn vriend Tom de Ket,

theatermaker, een t-shirt waarop stond: *Je suis Wappie*. Dat heb ik wel een paar keer gedragen, ook op de campus.

Je hoort wel vaak van cabaretiers en grappenmakers dat mensen ironie niet meer begrijpen. Dat is toch een groot probleem?

'Ironie, een beetje sarcasme, humor, dat gooi ik er altijd in. Hoe kan het nou bijvoorbeeld zijn, dat we de boerka verbieden omdat het gezichtsbedekkend is, maar dan nog geen anderhalf jaar later massaal met mondkapjes rond gaan lopen?'

COMPLEXITEIT

Even los van de coronamaatregelen, het hele regiem van protocollen in de gezondheidszorg, dat suggereert controle.

'Ik weet dat er veel mensen zijn die zich daar zorgen over maken. Je wilt een bestuurskundige grip op een wereld die zich in sterke mate onttrekt aan bestuurskundige grip. We hebben een veel complexere manier van besturen nodig. Er wordt wel over nagedacht. De vraag is, hoe ga je om met complexiteit? Hoe ga je daar als bestuurder mee om? Op het moment dat het te complex wordt, haken de bestuurders af.'

'Ik ben iemand die zich in ecologie verdiept, ook iets wat heel complex is. Wat zeggen ecologen vandaag de dag? Je moet ergens op het land weer stukjes laten verwilderen, want dat is hartstikke goed. Dan leg je dat voor aan een ambtenaar, maar die wil kpi's, key performance indicators. Die ambtenaar gaat dan kijken hoeveel plantjes er 30 jaar geleden waren op dat stuk grond. En vraagt vervolgens of we kunnen verwachten dat er 28 van die plantjes terug zijn binnen twee jaar. Maar die plantjes komen niet terug! Er komen andere plantjes. Je kunt zoiets dus niet met kpi's of iets dergelijks ritselen of regelen.'

Als er dan weer een rapport komt over de schade aan de natuur door stikstof, dan komt Caroline van der Plas van de twijfelbrigade, die dan zegt, ja, wetenschappers beweren dat nu wel, maar is dat eigenlijk wel zo? Met andere woorden, kun je als wetenschapper in deze

'WETENSCHAP IS NIETS ANDERS DAN GEORGANISEERDE TWIJFEL.'

tijd eigenlijk nog wel vragen stellen bij bevindingen van andere wetenschappers?

'Gebleken is, dat in tijden van crisis twijfel een van de eerste kwaliteiten van de mens is die het onderspit delft. Zet dat maar als kop boven het artikel. Dat heb ik tijdens de coronacrisis ook meegemaakt. Dat hele boek van mij is opgezet als een dictionaire, waarachter een hele wereld van twijfel schuilgaat. Alles wordt mogelijk geacht. Harde uitspraken, maar ook indachtig wat de theoloog en filosoof Comenius ooit zei: de enige manier om vooruitgang te boeken is twijfel. Opvattingen, ook, van de socioloog Robert Merton: wetenschap is niets anders dan georganiseerde twijfel. Je komt niet vooruit door blinde instemming, maar door twijfel.'

GEWOON RAPPORTEREN

Je had het eerder over fatsoenlijke journalistiek. Is die er nog in Nederland?

'Dat vind ik heel moeilijk. We hebben natuurlijk platforms als *Follow the Money* en *De Correspondent*, in wat mindere mate. Dus er gebeuren nog wel goeie dingen, goddank. Maar in de gewone kranten is het toch vooral abonnees tevreden houden. En zorgen dat er advertentie-inkomsten zijn. Dat is heel lastig. Ik vind echt dat die kranten er op achteruit gaan.'

Over de hele linie?

'Er zijn natuurlijk wel uitzonderingen. Maar als een redacteur van *De Volkskrant* zegt dat hij geen kritische krant wil zijn ... Je hebt nu ook de zogenaamde positieve journalistiek, *constructive journalism*. Dat is journalistiek die mee wil doen om de wereld te verbeteren. Je zou het bijna activistische journalistiek kunnen noemen. Ik denk dat de beste manier van journalistiek bedrijven is: gewoon rapporteren wat er gebeurt.'

Is er dan nog wel een podium voor iemand als jij?

'Wat ik probeer te doen, is op de hoogte blijven wat er onder de mensen leeft. Dat doe ik vooral door naar de kroeg of naar een voetbalwedstrijd te gaan of met mensen te praten die niet op de universiteit werken. Dan krijg je heel veel informatie. Dat is iets heel anders dan een ambtenaar die een paar keukentafelgesprekken organiseert in een wijk. Wat ik doe, is ook niet iets wetenschappelijks, maar gewoon tussen de mensen gaan zitten. En vooral luisteren. Niet proberen de hoogleraar uit te hangen, die vanuit zijn ivoren toren zijn boodschap probeert de kroeg in te gooien. Je hoort dan van alles.' ■

Spel van de bovenste verdieping

'...en daarom is het belangrijk dat we het rapport eerst intern bespreken.'

Wat een idioot was die man tegenover me toch.

Toch knikte ik plichtsgetrouw.

TEKST TOM LUTTIKHUIS

We bevonden ons in een smerige, Duitse kroeg aan Grove Street. Ik haatte Duits bier maar deed alsof ik het lekker vond. Ik haatte de kroeg, maar deed alsof ik het fantastisch vond. Ik haatte de man tegenover me, maar deed alsof ik hem bewonderde. De weg naar de top is geplaveid met slinksheid. Niet veel mensen zijn bereid om die prijs te betalen voor een promotie. Maar ik was geen gewone man. Ik was bereid om elke prijs te betalen om de top te bereiken. Ik was bereid om elk spel te spelen... ongeacht de spelregels.

'Ja, ik ben het helemaal met je eens, Chris', reageerde ik. Een leugen. Maar wat kon ik anders? Hij was mijn baas. Hij was de *Vice President van Corporate Strategy* en ik was slechts een manager. Een manager zonder team, een manager slechts in titel. En dat haatte ik.

Ik wou hogerop komen, ik moest hogerop komen.

Ondanks dat ik weinig te doen had, maakte ik meer uren dan ieder ander op het hoofdkantoor. Niet dat ik zoveel te doen had, want ik was allesbehalve druk en maakte mijn dagen vol met het herstructureren van PowerPointpresentaties en het herinrichten van Excel bestanden die allang klaar waren. Ik was vooral druk met doen alsof ik druk was.

Om de dagen door te komen hield ik een strak schema aan. Ik haalde om stipt half tien een kop koffie met volle melk en herhaalde dat ritueel om half één, direct nadat ik mijn lunch op had. Ik had een buikje waar ik niet trots op was, maar dat accepteerde ik. Mijn baas dronk bier. En dus dronk ik mee. Het was belangrijk om goed over te komen op mijn meerderen. Daarom stond ik iedere dag rond kwart voor zes, wanneer meneer McCoy, de CEO, het kantoor verliet, op van mijn bureau om me uit te strekken, zodat hij zag dat ik nog aan het werk was.

Ik deed er werkelijk alles aan om hogerop te komen, maar toch lukte het me niet. Wat ik ook deed, ondanks de

complimenten die ik kreeg voor mijn haarfijne analyses en presentaties, ik werd nooit gepromoveerd tot manager van een team mensen. Ik bleef slechts een manager in titel.

Maar ik was een doorzetter. Ik was een boerenjongen uit Minnesota en was het gewend om me omhoog te moeten worstelen.

En toen, na jaren zwoegen, werd mijn volharding beloond... toen een Cubaanse schoonmaakster op een donderdagavond mijn prullenbak kwam legen.

'¡Hola, señor! Ik heb een brief voor u.'

Ze legde een envelop op mijn bureau. Er stond geen afzender op. Wel was er in een krullerig handschrift één zin opgeschreven. 'Het spel van de vijfenveertigste verdieping'.

Ik vroeg aan de vrouw van wie ze de brief had gekregen, maar ze hoorde me niet. Ze was druk bezig met het legen van de andere prullenbakken op de werkvloer en floot luid mee met de muziek die uit haar oordopjes trilde.

Met nieuwsgierige vingers maakte ik de envelop open, netjes om er zeker van te zijn dat ik de boodschap niet verscheurde. Er zat een handgeschreven brief in, en wat ik las veranderde mijn klim naar de top van het bedrijfsleven voorgoed.

De man, want iets in me zei dat het een man was die de brief geschreven had, vertelde me om na tien uur, wanneer de schoonmaaksters naar huis waren, de trap naar de bovenste verdieping te

Terwijl ik door de voelsprietten van de bewegingssensoren naar de nooduitgang liep, floepten boven mij de lichten aan.

nemen. Dat verbaasde me, want ik werkte al op de hoogste etage van het gebouw. Ik nam daarom aan dat de man het trappenhuis richting het dak bedoelde.

Ik keek ongeduldig op mijn horloge en zag dat het kwart voor negen was. Nog meer dan een uur wachten dus. Ik had een raar gevoel in mijn maag, een cocktail van nieuwsgierigheid en benauwdheid, alsof ik op een hoge duikplank stond. Moest ik springen of niet?

De tijd tikte traag weg, maar toen het uiteindelijk vijf voor tien was, stond ik op. Alle lichten in de open kantoortuin, op de tl-buis boven mijn bureau na, waren uitgegaan. Ik wist hoe ik bij het trappenhuis moest komen, want we hadden minstens één keer per maand een brandoefening op kantoor. Een kleinzielige brandweerman legde ons dan stotterend uit wat we moesten doen in geval van nood. Ze waren dan misschien helden in de strijd tegen vuur, maar van spreken in het openbaar hadden ze geen pap gegeten.

Terwijl ik door de voelsprietten van de bewegingssensoren naar de nooduitgang liep, floepten boven mij de lichten aan. Het was alsof er een tunnel voor me werd gegraven, alsof er een weg voor me werd aangelegd. Mijn pad naar de top. En het was goed verlicht.

Ik opende de deur naar het trappenhuis. Mijn hart bonsde in mijn keel, in de verwachting dat er iemand op me zou wachten aan de andere kant van de brandveilige sluiting.

Maar de gang was leeg.

Toen zag ik tot mijn verbazing dat er rechts van mij een deur in de muur geplaatst was. Het was een geheel zwarte deur, en hij was mij nog niet eerder opgevallen. TOEGANG ENKEL VOOR BEVOEGD PERSONEEL, stond er met rode ingelegde letters op. De deur stond op een kier.

Ik duwde hem open. Langzaam wendden mijn ogen aan het donker en werden de contouren van een wenteltrap zichtbaar. Het einde van de trap werd opgeslokt door de duisternis. Ik merkte dat mijn mond kurkdroog was. Ik twijfelde. Wat moest ik doen? Mijn lichaam vertelde me de trap niet te beklimmen. Het zweette, het jeukte en het trilde, maar ik luisterde niet naar de signalen.

Gewone mensen zouden zijn

omgedraaid, hadden hun tas gepakt en waren met de lift naar de lobby afgedaald. Maar ik was geen gewone man. Ik was bereid om elke prijs te betalen om de top te bereiken.

Ik beklom de trap. Na tien treden kwam ik uit bij een deur. Hij was gesloten. Ik likte opgewonden over mijn lippen. Dit moest de deur naar de vijfenveertigste verdieping zijn, de etage waarvan ik het bestaan nooit vermoed had.

Ik klopte driemaal op de deur.

‘Kom binnen, meneer Parker.’ Een lijjige stem doorsneed de stilte.

Ik slikte een deel van mijn zenuwen weg en stapte naar binnen.

De ruimte was leeg, op een oud, houten bureau en een leren stoel na. De stoel was van me weggedraaid. Degene die erin zat keek naar buiten. De torens van stad waren de enige bron van licht. Het was een geweldig uitzicht. New York City glom als een diamant.

Vanaf mijn bureau, een verdieping lager, had ik geen uitzicht. Een ring van kantoren blokkeerde de ramen en ontnam de werkplekken in de kantoorruimte waar ik zat al het natuurlijke licht. Zelfs de kantine had geen raam. Alleen de hoge bazen hadden een eigen kantoor met uitzicht over de stad. Ik wilde ook een kantoor met uitzicht. Maar zelfs het panorama vanuit het kantoor van de CEO, verbleekte bij dit vergezicht.

‘Vanaf de top ziet alles er mooier uit, is het niet?’ vroeg de kille stem me opeens.

Ik richtte mijn blik op de man. Omdat de stoel met zijn rug naar me toe was gekeerd, kon ik hem niet zien.

‘Wie bent u?’

Het bleef lang stil en ik merkte dat ik ongeduldig werd. Ik wou mijn vraag bijna boos herhalen toen ik eindelijk een antwoord kreeg.

‘Jij wilt de top bereiken, meneer Parker.’ Het was geen vraag.

Ik vergat wat ik hem gevraagd had en antwoordde gretig. ‘Dat klopt.’

‘En je bent bereid daar veel voor te doen.’

‘Alles.’

‘Alles’, herhaalde de zelfverzekerde stem. ‘Dat moet voldoende zijn. Kom dichterbij. Er ligt iets voor je op het bureau.’

Mijn benen voelden aan als loden ankers. Ik sleepte mijn angst met me mee. Ik was nog nooit in mijn leven zo bang als tijdens de paar stappen die ik in de richting van de stem schuifelde.

‘Er is geen reden om bang te zijn, meneer Parker.’

Mijn wil om de top te bereiken drukte de angst weg en ik bereikte uiteindelijk

het bureau. Ik kon hem nog steeds niet zien, maar ik rook hem wel. Het parfum dat hij op had, kon een onaangename lucht niet verbloemen. Ik kon de geur niet goed plaatsen en vergat het helemaal toen ik zag wat er op het bureau lag.

Het was eenzelfde envelop als de schoonmaakster me gegeven had. Naast de envelop lag een pakketje, maar het waren vooral de woorden, die in een krullerig handschrift op de envelop waren geschreven, die me aanspraken. ‘Om te winnen, moet je kunnen spelen’, stond er.

Ik pakte de envelop, maar op het

‘Wat als ik vragen heb?’

‘Die heb je niet, maar wees gerust. Indien je me echt nodig hebt, dan weet ik je wel te vinden. Vergeet het pakketje niet.’

Nervus en opgewonden tegelijk graaide ik het pakketje van het bureau en draaide me om.

‘Een fijne beklimming gewenst, meneer Parker’, klonk het achter me terwijl ik de trap naar de vierenveertigste verdieping afdaalde.

Vijf maanden later – ik was net terug van mijn dagelijkse tien kilometer in

moment dat ik deze wou openen, sprak de man.

‘Niet zo ongeduldig, meneer Parker. De beklimming van de hoogste berg gaat met kleine stappen. Als je te snel klimt, zul je vallen.’ Na een korte pauze vervolgde hij: ‘En dat wil je niet, toch?’

‘Nee.’ Ik snoof in een poging zelfverzekerd over te komen.

‘Heel verstandig. Ik stel voor dat we ons gesprek hier beëindigen.’

Ik had nog zoveel vragen. ‘Hoe kan ik de top bereiken?’ vroeg ik.

‘Lees de brief. Ik denk dat er veel duidelijk wordt.’

Hudson River Park – ringelde de bel door mijn appartement.

Ik drukte op de buzzer en vroeg wie er belde.

‘Pakketje voor Parker’, klonk het door de intercom.

Ik liet de man binnen met een druk op de knop.

Als iemand me vijf maanden daarvoor had verteld dat ik dagelijks tien kilometer hard zou lopen, dan had ik hem in zijn gezicht uitgelachen. Of ik had hem gezegd dat hardlopen een sport voor mietjes was, voor iele mannetjes die in een gevecht geen schijn van kans hadden

tegen breder gebouwde kerels zoals ik. Maar sinds mijn ontmoeting met de man op de vijftiende verdieping, was er iets in me veranderd. Het eerste wat ik deed toen ik de brief gelezen had, 's avonds in mijn appartement, was in de badkamerspiegel kijken. Ik zag een kalende jongeman van begin dertig die sinds zijn zestiende slecht voor zijn lichaam had gezorgd. Ik zag zwembandjes en tieten. Plotseling was ik niet langer van mening dat hardlopen een sport voor mietjes was: hardlopen was een sport voor mensen met een doel. En het pakketje dat ik gekregen had, bevatte een uitstekend middel om dat doel te bereiken. Het waren hardloepschoenen van het merk *Karhu*. Ze waren nieuw, maar zagen er oud uit. Vintage. Ik had nog nooit van het merk gehoord, maar de schoenen pasten als gegoten en liepen als een trein. Hoe de man van de vijftiende verdieping wist welke maat ik had, was me een raadsel.

Er klopte iemand op de deur.

Door de deurspion keek ik recht tegen het achterhoofd van een man met een pakketje in zijn hand aan. De bezorger. Ik opende de deur. De man zei niets en draaide zich niet om.

'Ja?' vroeg ik.

'Pakketje voor Parker.'

'Dat ben ik', reageerde ik ongeduldig.

Zonder zich geheel om te draaien, overhandigde de bezorger mij een kartonnen doos en liep weg in de richting van de lift die hem naar de lobby van de wolvenkrabber waarin ik woonde zou brengen.

Een vlaag parfum bleef hangen in de hal. Ik besteedde er geen aandacht aan want mijn ogen waren gericht op de envelop die op het pakketje was bevestigd. 'Om te winnen, moet je durven spelen', las ik. Het handschrift was mij inmiddels bekend.

Voorzichtig scheurde ik het papier open en las de boodschap, met elke zin die ik las, werd mijn frons groter. Toen ik uiteindelijk klaar was met lezen, trilden mijn vingers van opwindning. Ik keek naar het pakketje dat voor me op het laminaat lag, tussen mijn in gloednieuwe hardloepschoenen gestoken voeten.

Ik opende de doos en zag al snel dat mijn inschattingen over de inhoud ervan juist waren. Toch klapt mijn kaken van elkaar toen ik het beter bekeek, want het was waardevoller dan ik had gedacht. Veel waardevoller.

Ik stond op van de bank en liep naar de badkamer. Het was tijd om te douchen, anders kwam ik te laat op m'n werk. Ik nam niet langer de metro naar kantoor,

Hij was een mier en ik had een vergrootglas in mijn hand. Ik speelde met hem. Het voelde heerlijk.

maar liep vanaf mijn appartement in *Midtown* naar het *Financial District*, ongeacht het weer. Goedkeurend bekeek ik mezelf in de spiegel. De zwembandjes hadden plaatsgemaakt voor spierlijnen. Ik was fitter dan ooit. Ik kon het spel spelen. Ik was er klaar voor. Het was tijd om mijn klimhaak in de rotswand van de bedrijfstop te slaan. De inhoud van het pakketje dat even daarvoor gebracht was zou me erbij helpen.

Dat de post normaal gesproken nooit om kwart voor zeven 's ochtends bezorgd werd, kwam geen moment in me op.

'Oh, ben jij het, Parker', zei Chris toen ik de deur van zijn kantoor opende. Hij noemde me nooit bij mijn voornaam. Het was altijd 'Parker dit' en 'Parker dat'.

Ik stapte het kantoor binnen en keek door het raam naar buiten. Chris had uitzicht op het zuiden en ik zag hoe de oranje veerboot van *Staten Island* naar *Manhattan* langs het Vrijheidsbeeld voer.

'Lekker weertje', zei ik met een knik op het vergezicht achter hem.

Chris keek over zijn schouder naar het raam.

Tot die ochtend begreep ik nooit waarom de hoge bazen met hun rug naar het raam van hun kantoren zaten. Wat had je aan een raam als je er toch niet door keek? Het was alsof je een zonnebril kocht en de glazen zwart verfde. Maar na het lezen van de brief die de man van de vijftiende verdieping me die ochtend stuurde, wist ik wel beter. Iedereen had wat te verbergen, niemand wilde dat er iemand meekeek op een computermonitor. Zeker de grote bazen niet, want hoe hoger je in de boom zat, des te harder je kon vallen.

'Wat kan ik voor je doen, Parker?'

'Dit vond ik op de gang voor je kantoor. Het moet uit je tas zijn gevallen.' Ik overhandigde hem zijn agenda. Zijn ogen werden eerst groot van opwindning en toen nog groter van angst. Ik lachte in mezelf, maar hield mijn gezicht in een plooi.

'D-dankje, Parker. Ik wist niet dat ik

hem verloren was.'

Een leugen. Chris was een man van structuur en het missen van een Bic-pen kon hem al van zijn *à propos* brengen. Het kwijtzijn van zijn agenda was iets dat aan hem moest knagen als een nest rattenjongen aan de tepels van hun moeder.

'Graag gedaan', zei ik en met een glimlach draaide ik me om. In gedachten wreef ik al in mijn handen.

'Klootzak! Je hebt mijn agenda gelezen', brieste Chris kwaad toen we twee weken later in de Duitse kroeg zaten. Ik was er al weken niet geweest, want hoe meer ik dronk, des te harder ik moest werken om mijn lichaam in conditie te houden. Maar die dag had ik een goede reden om er te zijn.

'Het ging per ongeluk', reageerde ik schouderophalend, maar de glimlach waarmee ik hem aankeek, zei exact het tegenovergestelde. Hij was een mier en ik had een vergrootglas in mijn hand. Ik speelde met hem. Het voelde heerlijk.

'Je liegt.'

'Klopt', gaf ik toe. 'Ik loog. Ik heb je agenda inderdaad gelezen. Vooral de donderdagavonden interesseerden me. Je werkt laat op donderdagavond, maar ik zie je nooit op kantoor. Hoe kan dat?'

'Klootzak.' Hij keek naar zijn bierglas alsof het een put was waar hij zojuist zijn trouwring doorheen had zien vallen. En misschien was dat ook wel zo.

'Waar ben je als je niet op kantoor bent, Chris?'

'Wil je dat ik het voor je zing?' vroeg hij verbeterd. Hij zag er ouder uit dan ooit. Hij had rimpels die ik nog nooit gezien had en zijn haar leek grijs in plaats van blond.

'Nee, dat hoeft niet. Ik weet waar je uithangt. Of beter gezegd, bij wie je uithangt. Denise, heet ze?'

'Zo heet mijn vrouw.'

'Oh ja', lachte ik boosaardig. 'Dat is ook zo, je vrouw heet Denise. Deze heet Linda. Ze werkt bij Marketing, is het niet?'

'Hm.' Het was de meest trieste bevestiging ooit. Alsof hij een weerman was die zojuist beaamde dat er een orkaan op zijn eigen huis afvloog.

'En je wilt vast niet dat Denise iets over Linda van Marketing te weten komt?'

'Waar doel je op?'

'Een salarisverhoging, een team om te managen en een kantoor.'

'Ik kan je tien procent geven en een team van drie man. Geen kantoor', reageerde hij.

'Twintig procent en vijf man.'

'Vijftien procent.'

Ik keek hem lang aan en dacht aan de woorden op de envelop. *‘Om te kunnen winnen, moet je durven spelen.’*

Ik ging akkoord met zijn voorstel.

Vijf maanden later, toen ik overmand door honger tijdens het uitpakken van de verhuisdozen, de deur van mijn nieuwe appartement opende om wat eten te halen, zag ik dat er een pakketje op de deurmat lag. Er had niemand aangebeld en er had niemand op de deur geklopt. Ik vond het vreemd; ik was net verhuisd naar een groter appartement en het gebouw waarin ik woonde, voerde een uiterst strikt beleid ten aanzien van het bezorgen van post. Daarom nam ik eerst de lift naar de lobby om aan de conciërge te vragen of hij iemand had gezien. Hij had niemand gezien.

Eenmaal terug in mijn appartement bekeek ik het pakketje beter. Ik zette het voorzichtig op één van de verhuisdozen. Ik voelde me opgewonden. Het was alsof ik tegenover een lang verwachte vriend zat.

Uiteraard was het pakketje wederom voorzien van een envelop. *‘Om te winnen, moet je durven winnen’*, stond er in een zwierig handschrift op. Ik knikte tevreden, want ik had lang uitgekeken naar dit pakje. Het team dat ik leidde liep op rolletjes. We haalden onze doelstellingen en de CEO had me meerdere complimenten gegeven over mijn leiderschapskwaliteiten. Maar toen mijn jaarlijkse evaluatie plaatsvond, zag ik van al die positieve terugkoppeling weinig terug. Behalve de normale vijf procent loonsverhoging, was er niets dat erop duidde dat ik omhoogklom. Ik wist hoe het kwam. Chris zat me in de weg. Hij weigerde te zwichten voor mijn chantage. Hij had zijn vrouw verteld over zijn affaire en ging nu elke donderdagavond naar huwelijkstherapie in de *Upper East Side* in plaats van naar het hotel in *Financial District*, waar hij Linda van Marketing ontmoette. Mijn beklimming was gestaakt vanwege noodweer. Ik zat vast op het basiskamp aan de voet van de berg.

Maar het pakketje kwam als geroepen en de boodschap in de envelop beloofde veel goeds. Verwachtingsvol frunnikte ik aan de kartonnen doos. Wat ik zag toen ik het opende, deed mijn hart stoppen. Het was afschuwelijk. Glibberig. Koud. Net zoals een steile bergwand.

Het was zondagavond en ik trok mijn hardloopschoenen aan. Ik moest mijn hoofd legen. Morgen was een belangrijke dag. Er liep een rilling over mijn rug toen ik de deur achter me dichttrok. De inhoud van het pakketje had een hol gevoel in mijn maag achtergelaten.

Dat de post normaal gesproken nooit om op zondags bezorgd werd, kwam geen moment in me op.

‘Ik vond dat u het moest weten, meneer McCoy.’

De oude man in de leren stoel tegenover me keek me aan met een uitdrukking waar de walging vanaf droop. Hij negeerde het blad dat voor hem op het bureau lag, alsof het een slang was die hem zou bespringen op het moment dat hij hem aankeek. Hij slikte en zijn adamsappel trilde nerveus in zijn keel, als een pasgeboren kuikentje.

‘Dat was een juiste inschatting, Parker’, zei de CEO uiteindelijk. ‘Maar luister, ik wil niet dat we het hier ooit nog over hebben. Ik wil dat niemand dit te weten komt. De andere directieleden niet, jouw team niet, zelfs de schoonmaaksters niet. Begrepen?’

Ik knikte en stond op. Terwijl ik de stoel naar achteren schoof, keek ik naar het blad dat als de doos van Pandora tussen ons op het bureaublad lag. Een opgewonden gevoel verspreide zich door mijn lichaam. Het was alsof mijn hart hoop pompte in plaats van bloed. Ik was ervan overtuigd dat ik voor het einde van de week een grote sprong omhoog zou maken. Hoe kon Chris zijn baan nog langer behouden nu bleek dat hij zich abonneerde op tijdschriften van de Ku Klux Klan en andere racistische organisaties?

‘Parker?’ klonk het achter me toen ik bijna bij de deur was.

‘Ja, meneer McCoy?’

‘Bedankt voor je discretie. Ik zal het niet vergeten.’

Maar het was niet genoeg. McCoy moet bepaald hebben dat het in het belang van de aandeelhouders beter was om geen extremismeschandaal de wereld in te slingeren. Hij had Chris bij zich geroepen in zijn kantoor en ze hadden kort gediscussieerd. Ik had de deur met de woorden CEO erop geen moment uit het oog verloren. Toen Chris naar buiten liep, wierp hij me een kwade blik toe.

Hij keek teleurgesteld, maar allerm minst verslagen. Hij wist heel goed wat er aan de hand was. Hij wist heel goed van wie McCoy het blad had gekregen.

De maanden die daarop volgden waren de ergste uit mijn loopbaan. Ik maakte meer uren dan ooit en had nog veel te doen ook. Chris overlaadde mij en mijn team met werk. In eerste instantie delegerde ik het naar mijn mensen, maar nadat twee van hen een burn-out kregen en Chris weigerde om mij het budget te geven om hen te vervangen, moest ik zelf inspringen.

Mijn haat voor het bedrijf groeide, mijn haat voor mijn baan groeide, mijn haat voor Chris groeide. En mijn begeerte tot het bereiken van de top van het bedrijfsleven steeg naar steeds grotere hoogten.

Toen ik na een lange dag, rond half elf ’s avonds, mijn spullen pakte om naar huis te gaan, zag ik tot mijn verbazing dat er een pakketje in mijn leren aktetas zat. Ik herkende het meteen en haalde het er met zweterige handen uit. Het pakketje was zwaar. Veel zwaarder dan ik verwacht had. Het landde met een klap op mijn bureau.

Ik scheurde de envelop eraf, maar voordat ik het opende, keek ik om me heen om er zeker van te zijn dat ik alleen was. De schoonmaaksters waren al een tijd geleden naar huis gegaan en van de rest van mijn team was geen spoor te bekennen. Ik was helemaal alleen.

‘Om te winnen, moet je durven verliezen’, las ik hardop.

De brief was kort. Het bevatte slechts drie zinnen. Alle drie waren ze gebiedend geschreven. Direct. De toon van een machthebber.

Toen ik uitgelezen was, stond ik op en vernietigde de brief in de papierversnipperaar, precies zoals de man van de vijfenveertigste verdieping me met zijn eerste zin opgedragen had.

Vervolgens liep ik met het pakketje onder mijn arm en met mijn jas, muts en handschoenen aan naar de trappen van de nooduitgang, precies zoals de man van de vijfenveertigste verdieping me met zijn tweede zin opgedragen had.

Toen ik de deur opende keek ik naar rechts, maar de deur naar de vijfenveertigste verdieping was er niet. Sinds de nacht van de eerste brief had ik hem nooit meer gezien.

‘Ik wil dat niemand dit te weten komt. De andere directieleden niet, jouw team niet, zelfs de schoonmaaksters niet. Begrepen?’

Om te voorkomen dat ik mezelf buitensloot, legde ik een boek tussen de deur en de deurpost. In het groene licht van het nooduitgang bordje, zette ik mijn voeten op de treden van de trap. Het kostte me twintig minuten om beneden te geraken. De trappengang kwam uit bij een deur. Ik trok mijn jas aan en opende het pakketje. De inhoud stopte ik in de binnenzak van mijn jas. Met de kartonnen doos zorgde ik ervoor dat de deur niet in het slot viel. Ik opende de deur en wandelde via *Liberty Street* en *Water Street* richting de rivier.

Ik zorgde ervoor dat niemand me zag. Omdat ik wist dat ik tijd genoeg had, liep ik afwisselend een blok aan de ene kant van de straat en aan de andere kant van de straat. Ik maakte het dubbele aantal meters dan nodig was, maar daar had ik een goede reden voor: de geur van de straat en het voorbijrazende verkeer brengt politiehonden in de war. Hoe ik dat wist? En hoe ik de tegenwoordigheid van geest had om eraan te denken? Geen idee.

Toen ik uiteindelijk aankwam, wachtte ik geduldig op het moment dat de hoteldeuren zich openden. Zakenlieden en toeristen liepen door de klapdeuren naar buiten. Ik moest twintig minuten wachten voordat ik zag waarvoor ik gekomen was.

Eerst kwam het meisje naar buiten. Ik herkende haar meteen. Ze was best aantrekkelijk, maar niet mooi genoeg om je huwelijk voor te vergooien. Ze had haar mantelpak aan, ook al zag je van een afstand nog dat ze het vluchtig had aangetrokken. Met een tred waar de voldoening vanaf droop trippelde Linda van Marketing richting *Fulton Street* om de metro te nemen.

Vijf minuten later kwam er weer iemand door de deur van het gerenoveerde gebouw van rode bakstenen naar buiten. En ook hem herkende ik direct. Zoals de man van de bovenste verdieping al voorspeld had, liep hij naar het water, naar de *East River*. Misschien om zich van zijn schuldgevoel te ontdoen in de zilte wind. Of misschien omdat hij er zeker van wou zijn dat hij niet in dezelfde metro belandde als zijn scharrel.

Ik volgde hem op gepaste afstand. Terwijl ik over de oneffen kasseien liep, besefte ik me dat ik niet perfect gekleed was voor een dergelijke actie. Mijn leren schoenen glibberden over de stenen van het plein. Ik vertelde mezelf dat het belangrijk was om kalm te blijven. Mijn vingers grepen het voorwerp in mijn jaszak beet en vreemd genoeg ontspande ik daardoor.

Toen we bij de kade aanbeland waren, werd ik nerveuzer. Ik keek over mijn schouders, maar zag niemand; geen late werkers op hun weg naar huis, geen overijverige hardlopers, zelfs geen zwervers. De verhoging waarop de ringweg gebouwd was, ontnam me al het zicht op de gebouwen erachter. Voor mij zag ik alleen de man die ik volgde. De man die als een lawine van de berg afrolde. De belemmering van mijn beklimning naar de top.

Chris.

Ik versnelde mijn pas en kwam steeds dichterbij. Ik greep het voorwerp steviger beet. Toen ik vlak achter hem stond, voelde het aan als een verlengstuk van mijn hand. Het leek alsof ik een extra ledemaat had, maar dan vlijmscherp.

Met een snelle beweging haalde ik het mes uit mijn jaszak. Ik stak hem in totaal vier keer. Eerst twee keer van

Ze was best aantrekkelijk, maar niet mooi genoeg om je huwelijk voor te vergooien.

achteren. Dat was genoeg om hem ten val te brengen. Toen hij op de grond lag stak ik hem nog tweemaal. Ik denk dat hij doorhad wie hem vermoordde, dat zag ik in zijn ogen, maar hij had geen kracht meer om iets te zeggen.

Ik gooide hem over het hekwerk in het water. Het mes smeet ik erachter aan, zo ver als ik kon. Precies zoals de man van de vijfenveertigste verdieping me opgedragen had.

Ik keek hoe het onrustige water veranderde in een gladde spiegel. Ik bleef net zolang staan totdat de *Brooklyn Bridge* perfect reflecteerde in de rivier. Ik stond op het laagste punt van *Manhattan*, maar voelde me de koning. Als je de wereld omdraait, dan is het laagste punt de top.

Een half uur later bevond ik me weer op de vierenveertigste verdieping. Toen ik in het groene licht van het bordje van de nooduitgang stapte, zag ik tot mijn verbazing dat de deur naar de vijfenveertigste verdieping weer in de muur geplaatst zat. TOEGANG ENKEL VOOR BEVOEGD PERSONEEL.

Zonder te aarzelen beklom ik de trap naar de vijfenveertigste verdieping. Toen

ik de grote open ruimte binnenstapte, zag ik direct dat er iets veranderd was. De kamer was hetzelfde. Er stonden nog altijd maar twee meubelstukken. Een leren stoel en een oud, houten bureau. Wat er veranderd was, bevond zich achter het glas. De stad. *New York City*. Die leek groter. Glansde prachtiger dan ooit tevoren. En was van mij.

‘Kom hier, meneer Parker’, klonk het uit de mond van de man van de vijfenveertigste verdieping. Hij zat nog steeds met zijn rug naar me toe.

Ik maakte een sprongetje van schrik toen ik uit mijn gedachten werd gezogen. Mijn hart klopte in mijn keel. Ik liep op het bureau af en de geur van parfum drong mijn neus binnen. Maar ik rook nog iets anders dan de *eau de cologne*. Iets onaangenaams.

‘Je hebt uitstekend werk geleverd, meneer Parker. Je kunt trots zijn op jezelf.’

Ik wist niet wat ik moest zeggen. De geur van de man ontnam me het vermogen om helder te denken. Ik hield mijn adem in en deed mijn best om niet in hoesten uit te barsten.

‘Je hoeft niets te zeggen, meneer Parker’, sprak de man. ‘Je zult zien dat je binnenkort beloond wordt voor je harde werken.’

Toen ik het bureau bereikte, kon me niet langer inhouden. Met mijn handen op het houten blad snoof ik de lucht van de man op.

Meteen wist ik waar de lucht me aan deed denken. Ik had ooit een dode rat gevonden in de schuur van de boerderij waar ik opgroeide. Het dier had er al weken gelegen en het grootste deel van zijn lichaam was door maden opgegeten. De wormen krioelden als kokende rijstkorrels over het dier. De man rook precies zoals de rat had geroken. De man rook naar de dood.

‘Zet je eroverheen, meneer Parker.’

Ik kuchte.

‘Vind je niet dat je je een beetje aanstelt? Kom, wees een vent!’

Ik sloot mijn ogen. Knikte. Ik stelde me aan. Ik ademde diep in door mijn neus en opende mijn ogen.

De man had zich omgedraaid... maar ik kon zijn gezicht nog steeds niet zien. Dat kwam door zijn ogen. Die slokten al mijn aandacht op. Het kwam door hun kleur. Ze waren rood en gloeiden als kolen.

Ik vond ze prachtig.

Een week later werd ik gepromoveerd tot Vice President van Corporate Strategy.

Nog een paar jaar... dan was ik de CEO. ■

www.leeftwente.nl

Het allernieuwste woningaanbod aangeboden door de NVM makelaars in het prachtige Twente!

Als eerste op de hoogte zijn van het nieuwste woningaanbod in Twente? Leef Twente geeft je een sneak preview van alle woningen die binnenkort in verkoop komen bij de NVM makelaars in Twente. Het geeft je bovendien een inkijkje in het Twentse leven en alles wat er voor nodig is om optimaal te genieten van dit bijzondere stukje Nederland.

DOE MEE

PADEL WIERDEN

RACKETS EN BALLEN TE HUUR OP LOCATIE

De Stouwe
INDOOR TENNIS &
PADEL WIERDEN

**BOEK EEN BAAN
NU VANAF
24,-**

VOOR MEER INFORMATIE
WWW.SPORTCENTRUMDESTOUWE.NL

Handelsweg 10, 7641 AB Wierden
 info@sportcentrumdestouwe.nl
 0546 571 030

Joris Jipping van Team Sanders Almelo

‘Woningmarkt na grillig jaar in rustiger vaarwater

Na het uiterst grillige jaar 2022 verwacht **Joris Jipping van Team Sanders Makelaars in Almelo** dat de oververhitte woningmarkt dit jaar in rustiger vaarwater terecht komt. ‘Nadat in het begin van het vorige jaar de gekte nog

groot was door de extreem lage rente, waardoor de huizenprijzen door het dak gingen, kreeg de woningmarkt fikse klappen door de oorlog in Oekraïne, de hoge inflatie en sterk stijgende rente en energiekosten.

De vraag was hoe zich dat in het nieuwe jaar verder zou ontwikkelen. Maar we zijn het jaar eigenlijk redelijk voortvarend begonnen, met weliswaar wat minder aanbod van woningen, maar nog altijd prima prijzen.’

‘Begin 2022, toen de huizenprijzen maar bleven stijgen, hebben we wel tegen elkaar gezegd: wanneer stopt deze gekte?’

Joris Jipping van Team Sanders Makelaars in Almelo

Aangezien het aantal verkochte woningen in het vierde kwartaal van vorig jaar met bijna 14 procent fiks daalde bij een vrijwel gelijkblijvende kostprijs van woningen, was het voor Jipping even de vraag hoe de grillige woningmarkt zich verder zou ontwikkelen. ‘Ik ben natuurlijk geen econoom, maar mijn gevoel zegt dat de situatie weer redelijk stabiel is. Al kan er natuurlijk zo weer onrust ontstaan, als bijvoorbeeld de oorlog in Oekraïne escaleert. Begin 2022, toen de rente extreem laag was en de huizenprijzen maar bleven stijgen, hebben we wel tegen elkaar gezegd: wanneer stopt deze gekte. Want dat kon natuurlijk niet zo door blijven gaan. We zijn op dit moment nog niet terug bij normaal, maar de situatie is wel een stuk normaler geworden.’

PRIJSONTWIKKELING

Volgens Jipping, sinds 2018 mede-eigenaar van

Joris Jipping: 'Er is veel onzekerheid als het gaat om verduurzaming, onder meer door de stijgende prijzen van bouwmaterialen.'

Team Sanders Makelaars in Almelo met sinds kort ook een vestiging in Nijverdal, is de prijsontwikkeling voor woningen in het lagere tot het middensegment (grootweg tussen 2 en 3 ton) in Twente op dit moment redelijk stabiel. Jipping: 'Hoe hoger de prijsklasse, hoe groter de daling in prijs.'

Intussen is de woningnood onder met name starters in Twente hoog. De wat lagere huizenprijzen – in Almelo zijn er zelfs nog wel huizen onder de 2 ton te koop – ten spijt. Dat zal volgens Jipping ook nog wel even zo blijven, simpelweg omdat er te weinig

Waar de woningmarkt zich in z'n algemeenheid wat stabiliseert, is dat volgens Joris Jipping ook met hypotheekrente het geval

Woningmarktcijfers NVM vierde kwartaal 2022 in Twente

TRANSACTIEPRIJS

- Gemiddelde verkoopprijs: 338.364 euro
- Prijsontwikkeling t.o.v. een jaar eerder: 0,1 %

VERKOCHTE WONINGEN

- Aantal verkocht: 1030 woningen
- Ontwikkeling verkopen t.o.v. een jaar eerder: -13,8 %

betaalbare woningen voor starters op de markt komen c.q. worden gebouwd. Ook de startersvrijstelling bij een Nationale Hypotheek Garantie, die een maximumgrens kent van 405.000 euro en kan worden opgerekt tot 429.300 euro bij energiebesparende voorzieningen, biedt niet voldoende soelaas.

HYPOTHEEKRENTE

Waar de woningmarkt zich in z'n algemeenheid wat stabiliseert, is dat volgens Joris Jipping ook met hypotheekrente het geval. 'Die ging het afgelopen jaar van 1,5 richting 5 procent. Nu lijkt die

zich te stabiliseren rond de 4 procent bij 10 jaar vast met een Nationale Hypotheek Garantie.' De hoogte van de hypotheekrente mag dan nog altijd een belangrijke factor zijn bij de aankoop van een woning, duurzaamheid speelt intussen ook een belangrijke rol. Joris Jipping: 'Eén van de eerste vragen die een koper nu vaak stelt is: hoeveel gas verbruikt de woning. Als makelaar zijn we ook verplicht het Energielabel te vermelden. We leggen daarom ook steeds meer contact met partijen die een woning kunnen verduurzamen.' Dat kopers steeds hogere eisen

stellen aan het energieverbruik van een woning zorgt er volgens Jipping voor dat voorheen zeer geliefde jaren '30 huizen wat minder goed in de markt liggen. 'Voor dat soort woningen is nog steeds veel belangstelling, maar ze staan nu wel langer te koop. De vraag is nu, hoe gemakkelijk is een woning te verduurzamen.'

ONZEKERHEID

In dat verband is de situatie in de wereld van de bouw relevant. Jipping: 'Er is veel onzekerheid als het gaat om een verbouwing, onder meer door de stijgende prijzen van bouwmaterialen.' Omdat de doelstellingen van het aantal nieuw te bouwen woningen niet worden gehaald, zal volgens Jipping de krapte op de woningmarkt nog wel een tijdje blijven bestaan. Toch is hij gematigd positief over de situatie op dit moment. 'De woningmarkt is wat gezonder dan een jaar geleden. En dat is positief voor zowel verkopers als kopers, die nu iets meer tijd hebben bij de aankoop van een woning.'

Darius Dhlomo: Een man op wie je verliefd zou kunnen worden

Op een koude novemberavond in 1958 kwam de toen 27-jarige Darius Dhlomo aan op het Centraal Station in Amsterdam. Zielsalleen. Alles wat hij mee kon nemen uit Zuid-Afrika zat in een kleine koffer. Wat zou er in hem zijn omgegaan toen hij die eerste stap in Nederland zette, zo vraag ik me af. Want, dat eerste moment in Nederland blijft voor altijd in mijn geheugen – en dat van andere migranten – gegrift.

Dhlomo kwam als profvoetballer op uitnodiging van Heracles naar Almelo en werd op dat koude station warm verwelkomd door twee bestuursleden van Heracles. Hij wist niet wat hem overkwam toen de secretaris zijn koffer droeg. Een witte die zijn koffer pakt! Hij heeft er zich later ook over verbaasd hoe hij in Almelo als een koning werd ontvangen. Immers, 'Apartheid zat diep in zijn vezels', schrijft Ben Siemerink in het boek *Dhlomo. Een kleurrijk leven tussen zwart en wit*.

Hoe Dhlomo vervolgens als vreemdeling zijn leven oppakt in zijn nieuwe land en specifiek in Twente is bewonderingswaardig. Hij heeft zich als voetballer, bokser, muzikant, leraar, politicus en welzijnswerker ontwikkeld. Maar het is dit multi-talent niet allemaal komen aanwaaien. Integendeel. Hij had met vele tegenslagen en rassendiscriminatie te maken. In een tijd met weinig gekleurde mensen en in een omgeving zonder familie en vrienden. Landgenoot Steve Mokone, die ook bij Heracles speelde, was de enige bekende voor hem. De taal en cultuur kende hij niet. Frequente cultuurshocks waren hem dan ook niet vreemd. Het kan dan ook haast niet anders dan dat hij heimwee heeft gekend of zich eenzaam en verscheurd heeft gevoeld in die 33 jaar dat hij niet terug kon naar Zuid-Afrika.

Toch wist hij zich altijd weer te herpakken door de blijmoedige persoon die hij was. Hij doet me denken aan mijn Curaçaose collega bij een bank in Enschede. Hij was het die ons uit het geestdodende werk tilde (soms ook van ons werk afleidde) en ons vermaakte met zijn humor, vrolijkheid, charme, mooie verhalen en...zang. Hij zorgde er voor het dat

ik dagelijks met plezier naar dat afstompende kantoor aan het Stationsplein fietste.

Dhlomo was ook vrolijk, zong, had altijd een mooi verhaal paraat (soms te mooi om waar te zijn), was een charmeur, maar was ook een bruggenbouwer en maatschappelijk zeer betrokken. Hij was, kortom, zoals Amanda Strijdom in een tv-portret van Dhlomo zegt: 'Een man waar je gemakkelijk verliefd op kunt worden'.

Wat het verhaal van Dhlomo laat zien – in juni ook in een groots opgezet muziektheaterspektakel in het stadion van Heracles – is dat je voorbeelden nodig hebt in je leven die je voortstuwen. Voor hem waren dat familieleden die als voorhoede vochten tegen Apartheid en op zijn beurt was en is hij een voorbeeld voor de zwarte kinderen in Zuid-Afrika en voor migrantenkinderen hier. Ook laat hij zien dat je veel (aan)kan in het nieuwe land als je je daar maar welkom voelt. Darius Dhlomo voelde zich uiteindelijk een Zuid-Afrikaanse Tukker. Dit is ook de verklaring voor de hoge participatie van de Oekraïners in Nederland. Zij werden warm onthaald en kregen alle kansen mee te doen in de samenleving.

Dhlomo is niet alleen van betekenis geweest voor Nederland maar ook voor zijn vaderland, waardoor de wereld uiteindelijk een stukje beter is geworden. Dat zijn as in Nederland en Zuid-Afrika ligt, is een duidelijk voorbeeld van verbondenheid, geloof, liefde, hoop en vooruitgang. Laat dit nu precies zijn wat hem dreef toen hij op die koude novemberavond in 1958 aankwam op het station in Amsterdam.

Het neefje van George Weah

Soms zit je als voetbalclub in de hoek waar de klappen vallen. Onderaan in de competitie. Het team scoort niet. De bal blijft op zulk een onverklaarbare wijze weg bij het doel van de tegenpartij dat het wel duivelarij lijkt. Zelfs wanneer tegen tien man gespeeld wordt, lukt het niet om te winnen. En dan verlies je plotsklap ook nog eens een bekerwedstrijd van een laagvlieger die drie divisies lager uitkomt. Voor een Southampton-fan is het seizoen 2022-2023 geen vetpot.

Opgericht in 1885 als voetbalclub van de lokale St. Mary's kerk, kent Southampton Football Club een lange geschiedenis, vol met ups- and-downs. Het maakte de gehele jeugd, pubertijd en adolescentie van het Engelse voetbal van dichtbij mee en is in 1992 een van de oprichters van de Premier League. Met recht kan gezegd worden dat Southampton een boegbeeld van het Engelse voetbal is. Maar ook boegbeelden kunnen van hun sokkel vallen...

De eerste jaren in de Premier League was het ploeteren geblazen in Zuid-Engeland. Beuken op het middenveld, modderhappen in de eigen zestien en scrimmages bij het doel van de tegenstander: degradatievoetbal. Jaar in jaar uit bleef Southampton er met hangen en wurgen in, maar de strohalm die het vasthad werd dunner en dunner. In het seizoen 1995-1996 werd degradatie ontlopen dankzij een doelsaldo dat zeven goals minder negatief was dan dat van Manchester City.

Het daaropvolgende seizoen was het al even penibel. Na elf wedstrijden stond de ploeg op een vijftiende plaats, slechts een paar punten boven de streep. Beoogde basisspelers waren geblesseerd. De moraal in het team was om te janken. En de positie van manager Graeme Souness stond onder druk. Er moest wat veranderen in de havenstad. En toen kwam opeens dat verlossende telefoontje.

'Met Graeme Souness.'
'Goedenmiddag, u spreekt met George Weah.'

Een paar tellen bleef het stil, manager Souness slikte, knipperde verbaasd met zijn ogen en stotterde: 'M-met wie?' Sprak hij nou echt met de beste speler ter wereld?

'George Weah. Ik heb een tip voor u, meneer Souness. Mijn neefje is een grandioze voetballer, maar hij zit momenteel zonder club. Ik denk dat hij uitstekend bij Southampton zou passen.' Souness had geen tijd om te antwoorden. Het was hem echt. De winnaar van de Ballon d'Or.

'Hij heeft bij Paris Saint Germain gespeeld. En dertien keer voor het nationale elftal. Jullie hebben veel blessures momenteel. Ali is topfit. Hij kan er direct staan. Heeft u geen behoefte aan goede, fitte, voetballers?'

Dat had Souness zeker. De manager werd steeds enthousiaster, maar hij had nog zoveel vragen. 'Op welke positie speelt hij, meneer Weah?'

'Voorin. Hij kan op alle posities uit de voeten. En hij redt zich ook prima als rechtsback.'

Dat was perfect, dacht Souness. De spoeling voorin was uiterst dun. Het was

een geschenk uit de hemel, dat neefje van George Weah. 'Zeg maar dat hij zich maandagmorgen om negen uur meldt.'

Overdonderd door de hoeveelheid geluk die hem ten deel viel, lichtte Graeme Souness de rest van zijn staf in. Ze spraken af om er met niemand over te praten. Stel je voor dat Leeds United of Blackburn Rovers met het neefje van George Weah aan de haal ging? Nee. Het eerste wat ze maandagmorgen zouden doen, was een contract tekenen met die jongen, want hoe vaak kreeg je de kans om de neef van de voetballer van het jaar te contracteren?

Die maandag meldde Ali Dia zich op het trainingscomplex van Southampton. Hij kreeg een shirtje, broekje en trainde een aantal weken mee met de rest van het team. Zijn team. En toen was het 22 november 1996. Het noodlot sloeg weer toe. Na een half uur spelen, in de thuiswedstrijd tegen degradatieconcurrent Leeds, raakte sterspeler Matt Le Tissier geblesseerd. Souness besloot hem te vervangen door Ali Dia met rugnummer 33, het fabelachtige neefje van George Weah.

Later werd gezegd dat hij zich bewoog als Bambi op ijs... want hoewel Ali Dia een aardige kans kreeg om de 1-0 te maken, werd hij drieënvijftig minuten na zijn debuut in de Premier League alweer gewisseld. Hij liep zijn medespelers in de weg, struikelde een paar keer bijna over de bal en werd voorbij gedribbeld alsof hij een lantaarnpaal was. Zelfs zijn veters zaten los. Ali Dia was hij bij lange na niet goed genoeg om op het hoogste niveau uit te komen.

Simpel onderzoek wees uit dat Ali Dia niet eens bij Paris Saint Germain of het nationale elftal gespeeld had. Sterker nog: hij was het neefje van George Weah helemaal niet. Een studiegenoot had zich voorgedaan als de sterspeler. Het was aan zijn imitatievermogen en de goedgegelovigheid van Graeme Souness te

ZE SPRAKEN AF OM ER MET NIEMAND OVER TE PRATEN. STEL JE VOOR DAT LEEDS UNITED OF BLACKBURN ROVERS MET HET NEEFJE VAN GEORGE WEAH AAN DE HAAL GING? NEE.

danken dat Ali Dia zich in de herfst van 1996 mocht melden op het trainingsveld van Southampton.

De enige wedstrijd die Ali Dia ooit in de Premier League speelde, werd met 2-0 verloren. Zijn contract werd direct daarna ontbonden. De fans van Southampton zingen nog steeds over Ali. "DIA IS A LIAR. DIA IS A LIAR. DIA IS A LIAR."

Misschien hebben ze gelijk. Ali Dia loog zich een weg naar de Premier League.

Hij staat eenzaam bovenaan in de lijst met slechtste voetballers ooit. Maar maakt dat hem de voetballer die het minst gepresteerd heeft? Of heeft hij, zonder over enige voetbalkwaliteiten te beschikken, juist meer bereikt dan ieder ander?

De manier waarop was niet geheel integer. Maar als er iemand als schuldige aangewezen moet worden voor het Premier League debacle van Ali Dia, waarom dan niet Graeme Souness de goedbetaalde voetbalmanager die dacht

dat hij het briljante neefje van George Weah gecontracteerd had?

Het is eenvoudig iemand af te rekenen op resultaat, maar veel moeilijker om de inzet die eraan ten grondslag ligt te eren. Ambitie is de motor van grote daden, goed en kwaad, maar nooit het goede en kwade zelf.

Een arme jongen die opgroeide in Dakar, droomde ervan om profvoetballer te worden. En dat werd hij. Drieënvijftig minuten lang. ■

Overstappen op een **warmtepomp:** waar moet je op letten?

Steeds meer mensen willen een warmtepomp om minder afhankelijk te worden van gas. In 2022 zijn er in Nederland 110.000 warmtepompen geplaatst, ruim 30 procent meer dan in het voorgaande jaar. Met ingang van 2026 wordt het overigens verplicht om voor een cv ketel die aan vernieuwing toe is een duurzamer alternatief te kiezen. Wanneer is een warmtepomp dan een goede keuze -en wanneer niet? Een warmtepomp is namelijk niet voor iedereen haalbaar. Zo gaan mensen in een huurhuis niet zelf over het verwarmingssysteem. En wie geen eigen dak of tuin heeft of beperkte ruimte rond de cv-installatie kan ook niet zomaar overstappen. Maar waar moet je zoal op letten als je zo'n warmtepomp aanschaft...

Wat doet een warmtepomp eigenlijk?

Een warmtepomp vervangt (geheel of voor een deel) de cv-ketel. De pomp verwarmt de woning en, afhankelijk van het soort, ook het water uit de kraan door warmte uit de buitenlucht of uit de bodem te halen.

Er zijn 3 soorten waarvan de lucht-waterwarmtepomp en de bodem-waterwarmtepomp volledig elektrisch zijn. Het derde type is de hybride warmtepomp. Deze pomp werkt samen met de cv-ketel en is dan ook niet volledig elektrisch. De eerste twee warmtepompen verwarmen zowel het water uit de kraan als het water voor de radiatoren. De hybride pomp verwarmt alleen radiatoren. Het kraan water wordt dan verwarmd door de cv-ketel. Er zijn tegenwoordig ook hybride pompen die via een boiler eenvoudig uit te breiden zijn naar volledig elektrisch.

De warmtepompen bestaan uit een binnendeel en een buitendeel. Het buitendeel haalt warmte uit de lucht of de bodem en comprimeert die. Die warmte wordt doorgegeven aan een warmtewisselaar in het binnendeel, die geeft het daarna af aan het water voor de radiatoren en aan het tapwater.

Wanneer is een warmtepomp een duurzame keuze?

Dat hangt altijd af waaraan je de duurzaamheid afmeet. Afgemeten aan de CO₂ uitstoot van een woning is een warmtepomp vrijwel altijd een duurzame keuze. Die gaat in principe omlaag.

Bij een hybride pomp gaat de CO₂ uitstoot zo'n 30 procent omlaag, voor een geheel elektrische pomp loopt dit op tot 60 procent.

Het genereren van warmte zorgt voor minder CO₂ dan bij gas. Als de pomp ook nog gevoed wordt met groene stroom en zonnepanelen op het dak is de milieuwinst nog groter.

Een grote daling in uitstoot is niet helemaal vanzelfsprekend. Als een huis maar net voldoende geïsoleerd is of het afgiftesysteem niet op een warmtepomp is ingericht (daarover later meer) dan moet zo'n warmtepomp hard werken om het huis warm te krijgen en loop het elektriciteitsverbruik snel op.

Het overgaan naar een warmtepomp is ook minder duurzaam als de cv-installatie nog jaren meekan. In zo'n geval is een hybride pomp duurzamer: dan ga je in ieder geval voor een deel alvast van het gas. Als die cv-ketel dan eerder stukgaat dan neemt de hybride het helemaal over. Dan moet er wel sprake zijn van een hybride pomp die daarna ook volledig elektrisch gebruikt kan worden als je een boiler toevoegt.

Wanneer is een huis geschikt voor een warmtepomp?

Hoe beter een huis is geïsoleerd, hoe beter een warmtepomp het huis op temperatuur kan houden. Is een huis matig geïsoleerd of hangen er ouderwetse radiatoren dan kan het zo maar onbehaaglijk worden.

Wanneer zit je goed? Dat hangt af van het bouwjaar van de woning, de soort isolatie en het glas en of een woning qua isolatie al klaar is voor de overstap naar een warmtepomp. Volgens Milieu Centraal hebben huizen vanaf 1992 voldoende

isolatie: sindsdien zijn de bouweisen dusdanig aan gescherpt dat de isolatie automatisch zou moeten voldoen. Het gaat daarbij om aanwezigheid van vloer-, dak- en spouwmuurisolatie. Van welk materiaal de isolatie is, maakt volgens Milieu Centraal niet veel uit: glaswol, steenworp of 'EPS-parels' zijn allemaal goede materialen.

Vanaf de eeuwwisseling hebben huizen ook standaard HR++ glas, een dikkere soort dubbelglas. Dat glas is een andere vereiste voor een goede werking van de warmtepomp. Bij twijfel is zelf te controleren wat voor glas er in het raamwerk zit: houd een aangestoken lucifer of aansteker voor het glas wanneer het buiten donker is, als je in de weerkaatsing vlammetjes met diverse kleuren ziet dan zit je goed.

Voor huizen van voor 1992 geldt dat er waarschijnlijk aanvullende verduurzamingsmaatregelen nodig zijn voordat een warmtepomp goed werkt. Valt een woning in die categorie, dan kan de bewoner naast deskundig advies inwinnen zelf ook alvast een inschatting maken van hoe het er nu voor staat. Stelregel is, logischerwijs: hoe dikker de isolatie, hoe beter. Hoeveel centimeter precies voldoende is, verschilt per huis. Om na te gaan hoe dik de huidige muurisolatie bijvoorbeeld is, of hoeveel ruimte daarvoor zou zijn kun je bij een deur of raam kijken hoe dik de totale muur is. Als die dikte meer dan 24 centimeter is dan is er waarschijnlijk wel een spouwmuur die voldoende geïsoleerd is of voldoende geïsoleerd kan worden. Ook de aanwezigheid van vloerisolatie is te controleren als er maar een kruipruimte onder het huis aanwezig is.

Naast isoleren is het verstandig om naar het afgiftesysteem te kijken.

In huizen met een warmtepomp is voor de woonkamer vaak gekozen voor vloerverwarming. Dankzij het grote oppervlak maakt vloerverwarming het ook bij een relatief lage temperatuur comfortabel in huis. Dat betekent niet dat de vloer vernieuwd moet worden. Er zijn ook radiatoren die werken bij lage temperaturen, waarvan convectorradiatoren wellicht de bekendste zijn.

Die bevatten weinig water en veel lamellen, een ingebouwde ventilator kan de warmte nog verder verspreiden. Ze zijn vele malen efficiënter dan ouderwetse radiatoren met een of twee zware met water gevulde platen zonder lamellen.

Om te testen of een huis geschikt is kan de '50' gradentest worden gedaan:

Stel de aanvoertemperatuur van het cv-ketelwater in op 50' in plaats van de normale 70' tot 80' zijnde de temperatuur waarmee een warmtepomp werkt.

Is het dan nog altijd lekker warm en warmt het huis ook na een koude nacht snel genoeg op dan is uw huis geschikt.

Wat kost een warmtepomp?

De totaalprijs van een pomp varieert. Eerst moet er ruimte voor de warmtepomp gemaakt worden. Wellicht moeten er ook nieuwe leidingen worden aangelegd en moet de meterkast geschikt worden gemaakt bij de hogere stroomvraag.

De prijzen voor aankoop en installatie van een hybride warmtepomp variëren van plusminus 5.000 tot 7.000 euro. Voor een volledige elektrische warmtepomp varieert die prijs van 6.500 tot 14.000 euro. Dit zijn schattingen van Milieu Centraal.

Hoeveel een warmtepomp precies kost, hangt af van hoeveel vermogen er nodig is om het huis te verwarmen. En dat wordt weer bepaald door de hoeveelheid vloeroppervlakte die verwarmd moet worden, de mate van isolatie en het afgiftesysteem: een groot huis met gemiddelde isolatie verwarmen vergt meer vermogen dan een klein nieuwbouwwijktshuis.

De subsidie voor een warmtepomp varieert eveneens, afhankelijk van het type, en bedraagt meestal zo'n 30 procent van de totaalprijs van materiaal en installatie. Wie de installatie combineert met andere verduurzamingsmaatregelen kan een hoger percentage subsidie krijgen.

TERUGVERDIENTTIJD

Met de huidige gasprijen verdien je de pomp al terug in 3 à 4 jaar. Dat is snel een rendement van 25 tot 30%!

Globaal varieert de subsidie voor een hybride warmtepomp van plusminus 2.000 tot 3.750 euro en die voor een volledig elektrische luchtwarmtepomp van 2.250 tot 2.700 euro. Soms hebben gemeentes nog aanvullende potjes.

Bij de gemeentes moet je de aanvraag vaak doen voor je begint met verduurzamen: het werk mag nog niet uitgevoerd zijn. Bij de Rijksoverheid is het precies andersom.

Over hoe snel de aanschaf van een warmtepomp zichzelf terugverdient is dus nauwelijks iets algemeen te zeggen. Het hangt af van hoeveel gas een huishouden verbruikt, tegen welke prijs dit gas af wordt genomen en hoeveel kilowatt in plaats van het gas dan gaat gebruiken. En als je de nodige stroom zelf opwekt met zonnepanelen zijn de kosten er eerder uit dan als er betaald moet worden voor stroom.

Maar ja, als je het geld op de bank zet krijg je 0,25% rente en als je dat geld investeert in een pomp krijg je minimaal ongeveer 20% van je geld!

Is er genoeg ruimte in huis voor een warmtepomp?

Het buitendeel van een (hybride) lucht-water warmtepomp wordt geplaatst op een plat dak, aan de gevel of in de tuin. Voor een pomp met een kleiner vermogen is een plek van plusminus 90 centimeter breed, 75 hoog en 35 diep nodig. Bij een pomp met een groter vermogen heb je 110 centimeter breed, 75 hoog en 50 diep nodig: eigenlijk de ruimte van een kleine vrieskist of een aircobuitendeel. Het buitendeel moet rondom vrij zijn om lucht aan te trekken en er is natuurlijk ruimte nodig voor de leidingen naar het binnendeel.

Bij een bodembron-warmtepomp heb je de keuze om de leidingen die de warmte uit de grond halen verticaal of horizontaal te verwerken maar voor beide systemen zijn er graafwerkzaamheden in de tuin.

Bij de horizontale keuze moet er twee keer de woonoppervlakte worden afgegraven met een minimale diepte van 1,5 meter. De diepte hangt in feite af van het benodigde vermogen. De leidingen gaan rechtstreeks naar het binnendeel. De ruimte van dat binnendeel varieert.

Het binnendeel van een hybride pomp (dus zonder opslagvat) heeft ongeveer het formaat van vier op de kant gestapelde bierkratjes en hangt aan de muur uiteraard zo dicht mogelijk in de buurt van de cv-ketel.

Bij een volledig elektrische pomp (zowel met bodembemonstering als met lucht) bestaat het binnendeel uit twee delen: de pomp en het buffervat, om warm water uit de kraan snel te kunnen leveren. De pomp heeft vaak hetzelfde formaat als de hybride pomp maar het vat is geïntegreerd zodat sprake is van 1 apparaat dat ongeveer het formaat heeft van een grote koelkast.

Veroorzaakt het geluid van een warmtepomp overlast?

Het deel van de pomp dat buiten staat maakt geluid, net als een airco. Sinds 2021 mogen de buitendelen van zowel bestaande installaties als nieuwe warmtepompen tijdens de nacht niet meer dan 40 decibel geluid maken en overdag niet meer dan 45 decibel, op de erfgrens gemeten! Het geluid is een laag, brommend geluid en is bij die 40 decibel even luid als een zware koelkast. Er zijn tegenwoordig ook pompen met slechts 35 decibel geluid. Vanwege dat geluid is het fijn als het buitendeel niet te dicht bij deuren of ramen staat en zorg ervoor dat het buitendeel niet naar de muur blaast. Je kunt ook een geluiddempend ombouw en trillingsdempers gebruiken. Wettelijk moet het buitendeel minstens een halve meter van de erfgrens afstaan. ■

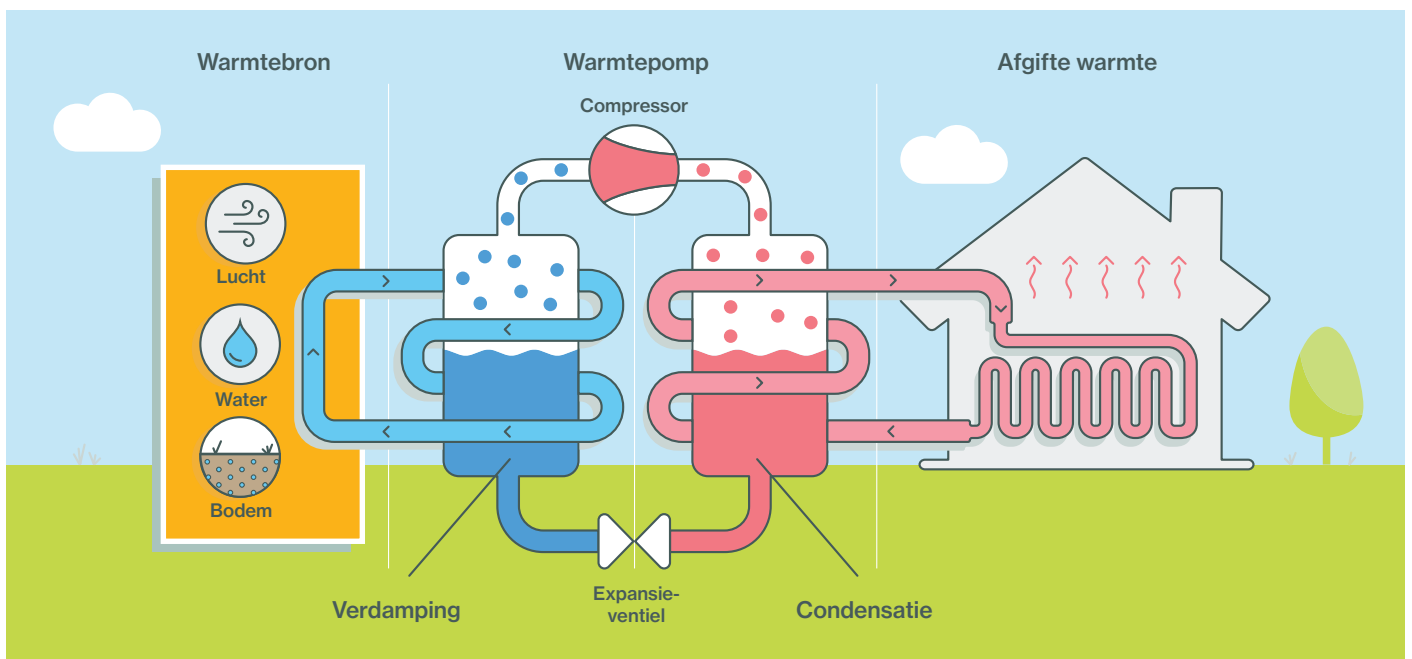
WANNEER KUN JE SUBSIDIE AANVRAGEN?

De eigenaar van de woning moet de warmtepomp laten installeren door een erkend installatiebedrijf en een nieuwe warmtepomp aanschaffen. Voor tweedehands exemplaren krijg je geen subsidie! De vergunning van de woning moet wel verstrekt zijn voor 2018.

De warmtepomp moet ook op de zogenaamde apparatenlijst staan van de RVO. Is dat niet zo dan kun je wel subsidie aanvragen maar is het onzeker of je die ook krijgt.

ANDERS STOKEN

Je moet wel op een andere manier stoken maar mensen die gewend zijn aan een warmtepomp zeggen vrijwel allemaal dat de pomp goed bevalt. Je moet de pomp eigenlijk gewoon op de ingestelde temperatuur laten staan want als je de kamer in de morgen wilt verwarmen van 15 naar 20 graden dan red je dat niet in paar uur. In feite heb je zo altijd een constante temperatuur in je huis.

Hoe werkt een warmtepomp?

MET BEHULP VAN COLLECTOREN onttrekt een warmtepomp warmte aan lucht, bodem, of grondwater. Een koudemiddel transporteert deze energie naar een compressor. Voordeel van het koudemiddel is dat ze al op lage temperatuur haar kookpunt bereikt en verdampt tot een gas. Daardoor

kan de warmtepomp ook bij een lage temperatuur zijn werk doen. In de compressor van de warmtepomp worden de dampen samengeperst. De druk van het gas wordt hoger en daarmee loopt de temperatuur verder op. Deze opgewarmde damp komt vervolgens in een condensor

terecht, waar de damp zijn warmte afgeeft aan de verwarmingsinstallatie van de woning. Via een expansieventiel wordt de druk verlaagd en de damp koelt opnieuw af tot een vloeistof. Die wordt dan weer naar buiten gestuurd om te verdampen, waarna de cyclus opnieuw kan beginnen.

Ons lijf: geen wiskunde, maar biologie

Niet lekker in je vel, laag in energie en een gewicht dat niet bij jou past. Herkenbaar? In de praktijk kom ik vaak mensen tegen die hier wat aan willen doen. En graag zo snel mogelijk. Daarom hebben ze behoefte aan een schema met het liefst de exacte hoeveelheden en tijdstippen, zodat ze weten wat ze mogen eten, hoeveel en hoe laat. Oftewel, de eigen verantwoordelijkheid volledig uit handen geven. Maar, is dit wel de sleutel tot blijvend succes?

Daar kan ik volmondig 'nee' op antwoorden. Als voedingsdeskundige is het namelijk onmogelijk om uit te rekenen hoeveel calorieën iemand precies nodig heeft. Je kunt niet met een makkelijk sommetje optellen en aftrekken en bepalen hoeveel je afvalt. Elk lichaam is anders en de behoefte aan calorieën kan morgen alweer anders zijn dan vandaag. Ons lijf is namelijk enorm complex. Het is bizar hoeveel processen er gaande zijn zonder dat wij daar weet van hebben.

Het is geen wiskunde, maar biologie.

Toch zijn er ontelbaar veel boeken te vinden vol met eetschema's en strakke lijstjes. De dieetindustrie werd in 2022 zelfs geschat op een waarde van 225 biljoen. Denk bijvoorbeeld aan dure shakes die je écht nodig hebt voor het behalen van resultaat. Het bedrijf maakt je afhankelijk.

Hallo, verdienmodel!

Ik hoor ook af en toe mensen zeggen: 'Ja, dat dieet was echt super goed!'. En dan zijn ze dus zwaarder dan daarvoor...

Geregeld, ook, zie ik mensen die al jaren van alles hebben geprobeerd, van Sonja Bakker tot shakes en Weight Watchers. En wat denk je? Ze zijn er zwaarder uitgekomen dan toen

ze begonnen. Inclusief minder zelfvertrouwen en een lager zelfbeeld.

Zonde!

Maar wat is dan wél de sleutel tot succes? Hoe creëer je dan wél een gezonde leefstijl, zonder dat het je moeite kost?

Dat begint met afstemmen op jouw behoefte. Je honger weer leren respecteren, verzadiging voelen en voldoening ontdekken. Dit zijn punten die veel mensen al jaren negeren. Niet toegeven aan honger, overeten in bijvoorbeeld het weekend ('Nu mag het') of bij enorme trek ('Het is nu toch al verpest') en/of niet meer kunnen genieten van wat lekkers vanwege schuldgevoelens. Allemaal met de beste bedoelingen. Alleen, gaandeweg raak je steeds verder verwijderd van je werkelijke doel, namelijk beter in je vel zitten en tevreden zijn met jezelf.

Daarom is het zo belangrijk om je eigen verantwoordelijkheid te pakken. De dieetindustrie links laten liggen, de strenge regels vanuit je hoofd niet zo serieus nemen en weer luisteren naar de signalen die het lijf geeft. Het gaat er niet om hoe je het snelste afvalt, maar hoe je het beste voor jezelf kunt zorgen en dan past het gewicht zich daar moeiteloos op aan. En precies daar zit de sleutel tot blijvend succes.

Het leven is er om van te genieten!

Ellen Wigger-Lohuis, MSc, diëtist en leefstijlcoach.
Instagram @ellenwigger

HET GEMIS: EEN MUZIKALE VERTELLING OVER VRIJHEID

Een muzikale vertelling over het thema vrijheid. Of liever, bespiegelingen over wat het begrip vrijheid eigenlijk inhoudt in tijden van onvrijheid. Zo kan de eigentijdse compositie *Het Gemis* van Hans Barkel het best worden omschreven.

De uitvoering door het koor Ad Fundum uit Bornerbroek, solisten en begeleidingsorkest belooft een unieke totaal-belevens te worden omdat muziek, zang en teksten worden ondersteund door dans en beeldende kunst. *Het Gemis* zal in mei drie keer worden uitgevoerd, op 5 mei in de St. Stephanuskerk in Bornerbroek, 6 mei in de Simon en Judaskerk in Ootmarsum en op 13 mei in de Oude Blasiuskerk in Delden.

Bij het componeren van *Het Gemis* liet Hans Barkel zich inspireren door een breed scala aan muziekstijlen (van klassiek tot jazz en pop), maar ook door Latijnse teksten en elementen uit de structuur van de klassieke katholieke mis. Barkel: 'Daar begon het eigenlijk mee. Ik had een stukje voor piano gecomponeerd, waarvan ik dacht dat het eigenlijk een meerstemmig koorwerk zou moeten worden. De vierstemmige gezangen uit de traditionele mis heb ik altijd fantastisch gevonden en daarbij vind ik het Latijn ook een heel muzikale taal. Zo kwam ik op het idee om de tekst van het Agnus Dei passend te maken op mijn compositie.'

Gemis aan vrijheid

Toen corona zich aandeed, met alle vrijheidsbeperkende maatregelen van dien, wist Hans Barkel opeens hoe hij dat stuk voor piano verder kon uitwerken. Bovendien was het thema snel gevonden: vrijheid. Of eigenlijk, *het gemis*

aan vrijheid. Wat betekent het voor mensen als ze – door welke omstandigheid ook – in hun vrijheid worden beperkt? Barkel: 'Toen ik het thema had, moesten er natuurlijk teksten komen. Zelf teksten schrijven is niks voor mij, daarom heb ik contact gezocht met Marijke Agterbosch, oud-stadsdichter van Hengelo. Ik wist dat ze

hele mooie gedichten schreef, dus heb ik haar gevraagd zich voor de teksten te laten inspireren door de muziek die ik had gecomponeerd.'

Geen beperkingen

Bij het uitwerken van het thema in muziek en tekst hebben zowel Hans Barkel als Marijke Agterbosch zichzelf geen beperkingen opgelegd. Zo heeft Barkel gebruik gemaakt van de structuur van een Latijnse mis, maar nam hij ook de vrijheid zich te laten inspireren door bijvoorbeeld jazz en pop. Voor de teksten werd deels teruggerepen op

bestaande Latijnse teksten, schreef Agterbosch nieuwe teksten, maar werden ook nieuwe teksten in het Latijn vertaald. *Het Gemis* is voor het koor Ad Fundum, dat eerder onder meer het Stabat Mater van Karl Jenkins in een bewerking van Hans Barkel uitvoerde, opnieuw een muzikale uitdaging omdat hiermee buiten de geijkte koorpaden wordt getreden.

Extra dimensie

Het thema vrijheid/onvrijheid van *Het Gemis* door het koor Ad Fundum krijgt nog een extra dimensie door de medewerking van de Oekraïense Mariia Boldueva. Gevlucht na de inval van de Russen in haar land, kwam ze vorig jaar met een deel van haar familie terecht in de Zwanenhof in Zenderen. Daar vatte ze het plan op een kinderkoor op te richten. Toen Hans Barkel, die bezig was met zijn koor Ad Fundum een benefietconcert voor Oekraïense vluchtelingen te organiseren, daar van hoorde zocht hij direct contact met haar. Een kinderkoor bleek niet haalbaar, maar een kinder- en moederkoor met Mariia als dirigent verleende wel medewerking aan het benefietconcert, dat 10.000 euro opbracht. Hans Barkel en zijn vrouw Ria werden 'buddy' van Mariia en haar familie. Inmiddels is een hechte vriendschapsband tussen de beide families ontstaan. En Mariia is als alt toegetreden tot het koor Ad Fundum. Bij de uitvoeringen van *Het Gemis* zal ze bovendien bij sommige stukken Hans Barkel als dirigent vervangen, zodat deze zich volledig kan concentreren op zijn rol als begeleidend pianist. ■

Hans Barkel legde zich bij het componeren van *Het Gemis* geen beperkingen op. Foto Jaap Baart

Voor meer info en kaartverkoop: www.adfundumbornerbroek.nl

Vrouwen links, mannen rechts

Misschien is het je nooit eerder opgevallen? Misschien vroeg je het je al een tijdje af? Waarom zitten de knopen van een jasje bij vrouwen altijd links en bij de mannen rechts? Dat geldt overigens ook een verdeckte ritsluiting in een pantalon en een wikkelsluiting in een blouse of jurk.

Als je de geschiedenis induikt kom je verschillende verklaringen tegen, maar deze zijn naar mijn idee de meest logische:

AANKLEDEN OF AANGEKLEED WORDEN

Vrouwen droegen tijdens de Renaissance en het Victoriaanse tijdperk heel veel lagen kleding; hoepelrokken, korsetten en onderjurken. En al die kledingstukken hadden allemaal talloze knoopjes als sluiting. De dames in de bovenklasse knoopten natuurlijk al die knoopjes niet zelf dicht, daar waren de kamermeisjes voor. Door de knopen aan de linkerzijde (in spiegelbeeld) te plaatsen was het makkelijker om die vrouwen aan te kleden. Jammer voor de mannen, die moesten zichzelf aankleden en zelf hun knopen sluiten.

KNOPEN ALS STATUSSYMBOOL

In diezelfde tijd werd het dragen van knopen gezien als een statussymbool. Knopen waren in die tijd namelijk erg kostbaar. Dus als je kleding gesloten werd met knopen in plaats van touwtjes die je vast moest strikken, dan werd het dragen van knopen als statussymbool

gezien. Droeg je als vrouw knopen, dan was dat heel speciaal en als ze dan ook nog eens op de linkerkant genaaid waren dan was je echt wel heel rijk, want je had kamermeisjes.

Omdat de minder goed bedeelden er ook chic bij wilden lopen, gingen zij hun knopen ook op de linkerkant naaien en zo verdween langzamerhand dit statussymbool. Desondanks zitten tot op de dag van vandaag de knopen van mannenoverhemden nog steeds rechts en bij vrouwenblouses links.

OVERSLAG EN RITSEN

Het links of rechts plaatsen geldt niet alleen voor de knoopsluiting van blouses, overhemden, jaszjes en colberts. Ook bij kledingstukken met een overslag, zoals een wikkellijurk, zie je dat de overslag rechts over links sluit. Je doet het kledingstuk weliswaar niet dicht met een knoop maar de sluiting sluit wel op dezelfde manier. En laten we de verdeckte ritsen bij een broek niet vergeten. Bij een damespantalon moet je met je linkerhand de rits sluiten. De herenpantalon sluit de rits vanuit de rechterkant.

Samengevat kun je dus zeggen: De

sluiting rechts over links is voor de vrouwen, de sluiting links over rechts is voor de mannen.

TOCH NIET ALTIJD...

En natuurlijk hebben we dan weer een uitzondering op deze regel. Sommige kledingmodellen waren oorspronkelijk alleen voor mannen bedoeld. Nu ze ook door vrouwen gedragen worden, zoals bijvoorbeeld de 5-pocket jeans, blijft de mannelijke sluiting gebruikt worden. Dit geldt trouwens ook heel vaak voor sportkleding.

TOT SLOT MIJN STYLINGTIP

Ben je uitgekeken op je blouse of jasje? Vervang de knopen door speciale blikvangers. Zorg er wel voor dat de knopen dezelfde diameter hebben, anders past het niet meer door het knoopsgat. Je kunt kiezen voor een knoop op een steeltje of eentje met twee of vier gaatjes. Maak de knoop vast met een opvallende kleur garen (afgestemd op een ander onderdeel van je outfit) voor een speciaal effect!

Stijlvolle groet,

Simone

Simone Tiehatten is kledingcommunicatie-expert | www.s-kwadraat.com

MEER VAN SIMONE OP TKKR.NL

Duurzaam wonen zonder aardgas

Met een TEC
warmtepomp

TEC
WARMTEPOMPEN

WWW.TECWARMTEPOMPEN.NL